

ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ ТРАНСПОРТУ

Кафедра обліку і аудиту

В.Ф. Мінка

ОБЛІК У БАНКАХ

Конспект лекцій

Харків – 2014

Мінка В.Ф. Облік у банках: Конспект лекцій. – Харків:
УкрДАЗТ, 2014. – 73 с.

Опорний конспект лекцій допоможе студентам та слухачам отримати базові знання з основ бухгалтерського обліку банківських операцій комерційних банків.

Опорний конспекти лекцій призначено для студентів та слухачів спеціальності «Облік і аудит», що вивчають курс дисципліни «Облік у банках», денної та заочної форм навчання.

Лл.4, табл.1, бібліогр.: 28 назв.

Конспект лекцій розглянуто та рекомендовано до друку на засіданні кафедри обліку і аудиту 18 лютого 2013 року, протокол № 8.

Укладач

доц. В.Ф. Мінка

Рецензент

проф. Н.В. Чебанова

В.Ф. Мінка

ОБЛІК У БАНКАХ

конспект лекцій

Відповідальний за випуск Мінка В.Ф.

Редактор Еткало О.О.

Підписано до друку 05.03.13 р.

Формат паперу 60x84 1/16. Папір писальний.

Умовн.-друк.арк. 3,0. Тираж 25. Замовлення №

Видавець та виготовлювач Українська державна академія залізничного транспорту,
61050, Харків-50, майдан Фейєрбаха, 7.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2874 від 12.06.2007 р.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Тема 1. Загальні основи і принципи бухгалтерського обліку в банках.....	5
Тема 2. Облік касових операцій.....	13
Тема 3. Облік розрахункових операцій.....	18
Тема 4. Облік операцій з кредитування.....	24
Тема 5. Облік депозитних операцій банків.....	30
Тема 6. Облік доходів і витрат банку.....	34
Тема 7. Облік операцій банків з основними засобами.....	39
Тема 8. Облік операцій банків з нематеріальними активами..	43
Тема 9. Облік операцій з лізингу.....	48
Тема 10. Облік капіталу.....	55
Тема 11. Облік операцій з цінними паперами.....	61
Тема 12. Облік операцій в іноземній валюті.....	66
Список літератури.....	71

ВСТУП

Дисципліна «Облік у банках» передбачена державними стандартами вищої освіти як нормативна дисципліна циклу професійної підготовки за спеціальністю «Облік і аудит». Метою вивчення дисципліни є формування сучасної системи знань з теорії і практики бухгалтерського обліку в банках.

Ділові стосунки із банками стали всеохоплюючими, а інтерес до різних сторін діяльності банків зріс надзвичайно. Найважливішою особливістю обліку у банках є його об'єкти обліку. Це, зокрема, власні та залучені кошти й операції з їх розміщення в активах кредитного й інвестиційного портфелів, основних засобах і нематеріальних активах, рахунки грошових коштів у касі та банках.

Студентам, які вивчали навчальні дисципліни «Бухгалтерський облік» та «Фінансовий облік I і II», не буде важко перейти до вивчення дисципліни «Облік у банках». Бухгалтерський облік у банках із загальним бухгалтерським обліком господарюючих суб'єктів має спільні та подібні сутність, сферу призначення, завдання, функції, принципи, положення (стандарты) бухгалтерського обліку. Вони спільно використовують багато стандартів, інструкцій, положень. Проте суттєво відрізняється План рахунків бухгалтерського обліку банків України від Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій. Відповідно кореспонденція рахунків також має свої особливості в обох групах.

Тема 1. Загальні основи і принципи бухгалтерського обліку в банках (4 год)

План

- 1 Принципи бухгалтерського обліку в банках.
- 2 Організація операційної діяльності в банках.
- 3 Документування операційної діяльності в банках.
- 4 Загальна характеристика Плану рахунків бухгалтерського обліку в банках.

1 Банки України організовують бухгалтерський облік відповідно до внутрішньої облікової політики, розробленої на підставі Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність», правил, встановлених Національним банком України (далі НБУ) відповідно до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та положень (стандартів) України. Варто звернути увагу на той факт, що із 32 положень (стандартів) бухгалтерського обліку, що використовують господарюючі суб'єкти, лише 7 (а саме: 2,3,4,5,16,29 і 30) не використовуються банками.

Предметом бухгалтерського обліку банків є його господарська діяльність, тобто банківські операції. Об'єктами фінансового обліку банків є фінансовий стан і фінансові результати діяльності банку.

Бухгалтерському обліку в банках притаманні ті ж фундаментальні основи, які використовують у бухгалтерському обліку всіх галузей національної економіки України. Це, зокрема, документування, інвентаризація, оцінка, подвійний запис на рахунках бухгалтерського обліку. У стандартах, інструкціях, що регламентують бухгалтерський облік у банках, визначено також загальні принципи бухгалтерського обліку:

- повне висвітлення – фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки господарських операцій та подій, здатних вплинути на рішення, що приймаються на її основі;

- обачність – застосування в бухгалтерському обліку методів оцінки, які повинні запобігати заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства.

- автономність – кожне підприємство розглядається як юридична особа, відокремлено від її власників, у зв'язку з чим особисте майно та зобов'язання власників не повинні відображатися у фінансовій звітності підприємства;

- послідовність – постійне (із року в рік) застосування підприємством обраної облікової політики. Зміна облікової політики можлива лише у випадках, передбачених національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, і повинна бути обґрунтована та розкрита у фінансовій звітності;

- безперервність – оцінка активів та зобов'язань підприємства здійснюється виходячи з припущення, що його діяльність буде тривати далі;

- нарахування і відповідність доходів і витрат – для визначення фінансового результату звітного періоду необхідно порівняти доходи звітного періоду з витратами, що були здійснені для отримання цих доходів. При цьому доходи і витрати відображаються в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в момент їх виникнення, незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів;

- превалювання сутності над формою – операції обліковуються відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми;

- історична (фактична) собівартість – пріоритетною є оцінка активів підприємства, виходячи з витрат на їх виробництво та придбання;

- єдиний грошовий вимірник – вимірювання та узагальнення всіх господарських операцій підприємства у його фінансовій звітності здійснюється в єдиній грошовій одиниці;

- періодичність – можливість розподілу діяльності підприємства на певні періоди часу з метою складання фінансової звітності.

Завдання бухгалтерського обліку в банках також подібні до завдань, що установлюються для господарюючих суб'єктів, а саме: забезпечення збереження майна власника, формування

інформації про діяльність підприємства, його майновий стан для використання в процесах управління та визначення фінансових результатів діяльності. Банки формують форми фінансової звітності, а саме баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів, звіт про власний капітал.

Баланс банку також складається з активу та пасиву. Актив балансу відображає господарські засоби, а пасив – джерела утворення цих засобів. Від бухгалтерів господарюючих суб'єктів часто можна почути, що банки відображають свої господарські операції навпаки. Це неправильно. Таке враження складається лише при операціях на розрахунковому рахунку, який для господарюючого суб'єкта враховує грошові кошти, які є засобами, а для банків зазначені суми грошових коштів є кредиторською заборгованістю (зобов'язаннями) перед господарюючим суб'єктом.

Разом з тим діяльність банків має свою специфіку, що впливає на основи і принципи постановки бухгалтерського обліку. Особливістю господарської діяльності банку є те, що він має справу з фінансовими ресурсами. Банк залучає вільні фінансові ресурси і розміщує їх в активні операції з метою отримання прибутку.

2 Система бухгалтерського обліку в банках розділяється на підсистеми: фінансову, управлінську і податкову. Функціонування підсистеми фінансового обліку націлено на формування достовірної інформації про діяльність банку та її результати. У підсистемі управлінського обліку інформація деталізується за структурними підрозділами, що забезпечує визначення внеску кожного підрозділу в загальний результат діяльності банку за звітний період. Формування інформаційної бази для складання податкової звітності ґрунтується на обліку доходів та витрат з метою оподаткування, різниця між ними і є базою оподаткування.

Норми і правила фінансового обліку встановлюються нормативно-інструктивними документами НБУ, зміст яких відповідає вимогам міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та фінансової звітності. Облікові норми ведення управлінського обліку банки визначають самостійно з урахуванням внутрішньої структури банку, обсягу та

номенклатури активних і пасивних операцій. Правила податкових розрахунків суворо регламентовано на законодавчому рівні Податковим кодексом України.

Під операційною діяльністю банку слід розуміти сукупність технологічних процесів, пов'язаних з документуванням інформації за операціями банку, їх реєстрацію у відповідних регістрах. Кожна операція банку, внаслідок якої відбуваються зміни у фінансовому стані банку, відображається за балансовими або позабалансовими рахунками чинного плану рахунків. Саме тому за кожною операцією визначаються правила їх обліку, тобто операційні процедури, які охоплюють такі елементи:

- опис операції;
- розподіл повноважень між виконавцями операцій;
- визначення кола відповідальності осіб, що здійснюють операції;
- документування інформації за операцією;
- механізми внутрішнього контролю за проведенням операції.

Для того, щоб здійснити банківську операцію, працівник банку повинен обов'язково мати дозвіл на здійснення операції, а саме індивідуальний електронний ключ доступу (дискета або диск).

Банківські операції поділяються:

- на внутрішньобанківські – ті, що виконуються за ініціативою банку і не належать до клієнтських рахунків;
- клієнтські – пов'язані з веденням клієнтських особових рахунків, за якими обліковуються кошти клієнтів банку.

До клієнтських рахунків належать:

- кореспондентські;
- поточні;
- вкладні (депозитні).

Банківські операції здійснюються за такою послідовністю:

- надання дозволу на проведення операції;
- безпосередньо виконання операції: укладання договорів, складання первинних документів, відкриття рахунків, занесення інформації в облікову систему, оброблення інформації;
- здійснення внутрішнього контролю.

Усі банківські операції виконуються протягом операційного дня, який складається з операційного часу та часу завершення технологічної обробки облікової інформації, внаслідок чого формується оборотно-сальдовий баланс, реєстри аналітичного обліку. Оперативність системи бухгалтерського обліку досягається завдяки тому, що операції банку реєструються та відображаються в день їх здійснення або наступного робочого дня, якщо операція здійснена після закінчення операційного дня (часу) або у святкові чи вихідні дні.

3 Важливим елементом функціонування системи обліку є встановлення правил документообігу за операціями з урахуванням вимог нормативно-правових актів НБУ. Первинні документи – це підстава для відображення операцій на балансових та (або) позабалансових рахунках.

Первинні документи класифікуються за такими ознаками:

- місцем складання – зовнішні (одержані від клієнтів, державних виконавців та інших банків) та внутрішні (оформлені в банку);

- змістом – касові та меморіальні.

Меморіальні – призначені для здійснення безготівкових розрахунків із банками, клієнтами, списання коштів з рахунків та внутрішньобанківських операцій. До меморіальних документів (паперових або електронних), що використовуються для безготівкових розрахунків, належать: меморіальні ордери, платіжні доручення, платіжні вимоги-доручення, платіжні вимоги, розрахункові чеки. Меморіальними ордерами оформляються також операції, які відображаються за позабалансовими рахунками.

Касовими документами, які поділяються на прибуткові і видаткові, оформляються операції з готівкою. Заповнюються касові документи відповідно до вимог НБУ.

Інформація, наведена у первинних документах, систематизується в реєстрах синтетичного та аналітичного обліку, до яких належать:

- особові рахунки та виписки з них;

- аналітичні рахунки з обліку внутрішньобанківських операцій;

- книги реєстрації відкритих рахунків;

-оборотно-сальдовий баланс.

Основним регістром аналітичного обліку, що вміщує записи про операції, здійснені протягом операційного дня, є особові рахунки, форму яких кожен банк затверджує самостійно з огляду на можливості програмного забезпечення. Записи в регістрах аналітичного обліку проводяться тільки на підставі первинних документів (паперових або електронних). До кожного особового рахунка додаються виписки, які підтверджують виконані за день операції.

У книзі реєстрації відкритих рахунків нагромаджується інформація про номери аналітичних рахунків у порядку їх відкриття. Зміни в рахунках, проведені по книзі протягом минулого місяця, роздруковуються на паперових носіях, обов'язково станом на перше число звітного місяця.

Оборотно-сальдовий баланс як основний регістр синтетичного обліку роздруковується щодня на паперових носіях.

4 План рахунків банків України – це систематизований перелік рахунків фінансового обліку, що використовується для реєстрації господарських операцій банку. Головна умова побудови плану рахунків – орієнтація на формування показників фінансової звітності.

Нова редакція Плану рахунків затверджена ПП НБУ від 17.06.2004 р. №280.

План рахунків поділений на 9 класів. Рахунки з першого по п'ятий класи є балансовою частиною – балансові рахунки. Рахунки шостого і сьомого класу формують інформацію про доходи і витрати банку. Окремо виділяються рахунки восьмого класу, які призначені для управлінського обліку. Позабалансова частина Плану рахунків виділена в окремий дев'ятий клас. Структура Плану рахунків банків наведена на рисунку 1.

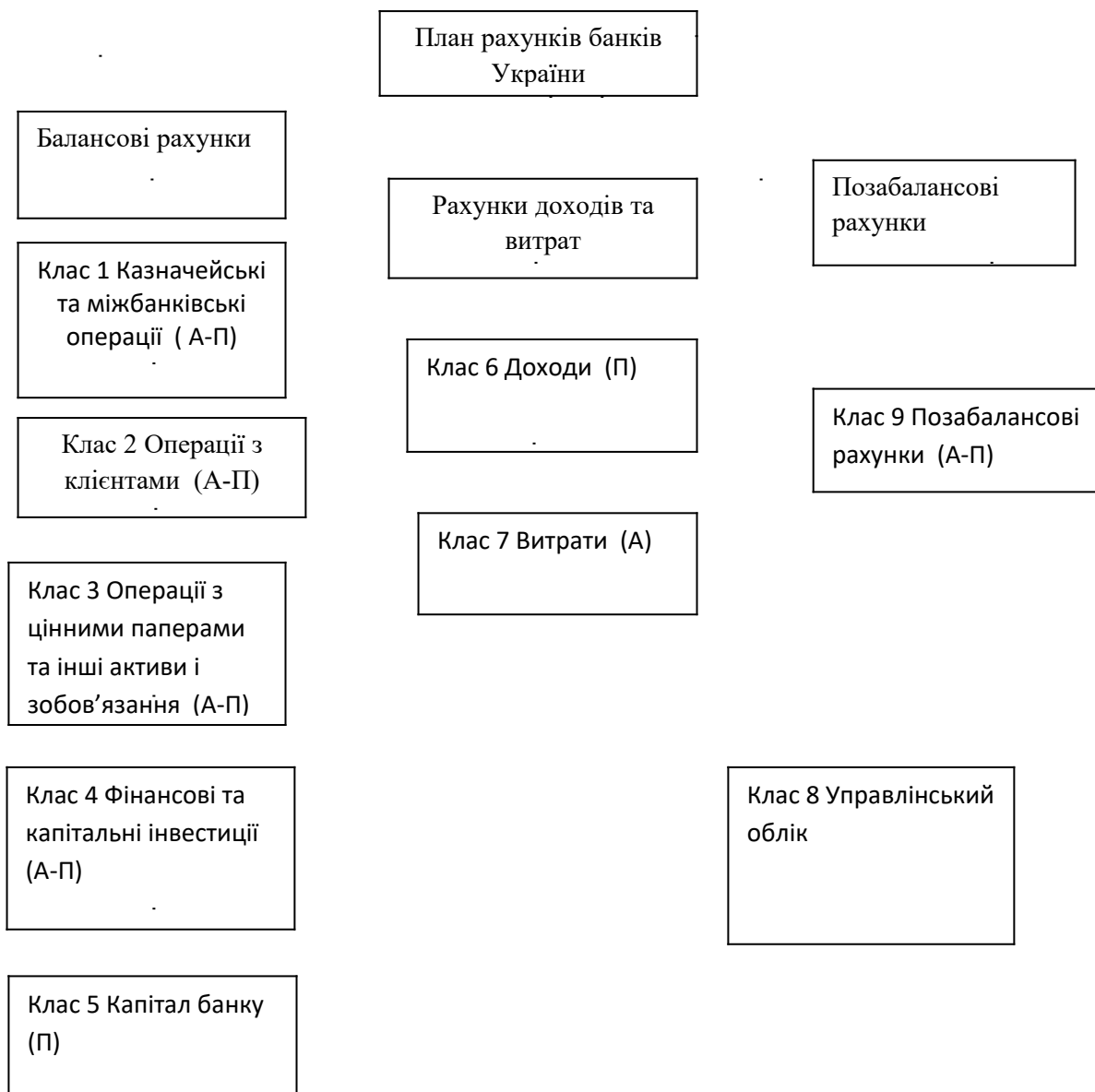

Рисунок 1 – Структура Плану рахунків банків України

Класи Плану рахунків нумеруються однією цифрою (знаком) від 1 до 9. У кожному класі рахунків виділяються розділи, які указують на напрям банківської діяльності. Розділи поділяються на групи, які деталізують інформацію розділу. Групи поділяються на рахунки, які вказують на конкретну банківську операцію.

У Плані рахунків застосовується десяткова система кодування рахунків. При цьому перша цифра означає клас Плану рахунків, друга – розділ у класі, третя – групу у розділі, четверта –

номер рахунка в групі. Схема побудови Плану рахунків банків наведена на рисунку 2.

КЛАСИ РАХУНКІВ - (1 знак)

РОЗДІЛИ РАХУНКІВ - (2 знаки)

ГРУПИ РАХУНКІВ - (3 знаки)

РАХУНОК - (4 знаки)

Рисунок 2 – Схема побудови Плану рахунків банків

Розглянемо приклад:

Клас 1 Казначейські та міжбанківські операції

Розділ 10 Готівкові кошти

Група 100 Банкноти та монети

Рахунки 1001 Банкноти та монети в касі банку

1002 Банкноти та монети в касі відділень банку

1003 Банкноти та монети в обмінних пунктах

1004 Банкноти та монети в банкоматах

1005 Банкноти та монети, інкасовані до

перерахування

1007 Банкноти та монети в дорозі

Наведений приклад містить номери розділів, груп і рахунків, що часто не охоплюють всіх цифр від 1 до 10, тобто залишені резервні номери. Такий порядок поширений на весь План рахунків обліку банків України.

Значне навантаження у Плані рахунків несуть рахунки класу 9 «Позабалансові операції». Усі рахунки згруповано за розділами 90-99.

У Плані рахунків проти рахунків проставлені відповідні скорочення: (А) означає, що рахунок активний, (П) – пасивний, (АП) – активно-пасивний, (КА) – контрактивний, (КП) –

контрпасивний. Такі позначення значно спрощують сприйняття механізму облікової процедури за здійснюваними банком господарськими операціями.

Тема 2. Облік касових операцій (4 год)

План

- 1 Організація робіт із готівкою в банках.
- 2 Документальне оформлення та облік касових операцій у банках.

1 Касові операції в банках здійснюються згідно з нормативно-законодавчими актами:

- Закон України «Про банки і банківську діяльність» №2121-III від 07.12.2000 р. із змінами та доповненнями;

- Інструкція про касові операції в банках України, затверджена Постановою Правління (ПП) НБУ № 337 від 14.08.2003 р.;

- Інструкція з організації перевезень валютних цінностей та інкасації коштів в установах банків України, затверджена ПП НБУ № 520 від 13.12.2003 р.;

- Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з готівковими коштами та банківськими металами в банках України, затверджена ПП НБУ № 495 від 20.10.2004 р.;

- Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затверджена ПП НБУ 17.06.2004 р. № 280 із змінами та доповненнями та ін.

Касові операції для банків є надзвичайно масовими, відповідальними через можливість допущення помилок при видачі, прийманні й обліку готівкових коштів, і такими, що вимагають значних витрат на охорону коштів при зберіганні і транспортуванні.

Ураховуючи особливості касових операцій у банках, відповідальність за збереження грошей і цінностей несуть керівник банку, головний бухгалтер та завідувач каси (головний касир). Банки здійснюють серйозний внутрішній контроль за

правильною організацією ведення касових операцій. З кожним працівником каси укладають договір про повну матеріальну відповідальність. Ці ж працівники повинні скласти залік із знання інструкцій із ведення касових операцій. Банки можуть здійснювати касові операції лише при наявності в них ліцензії НБУ.

Безпосередньо організація роботи з готівкою у банках регламентується внутрішнім положенням (інструкцією) з організації і здійснення касових операцій.

До касових операцій, які регламентуються Інструкцією про касові операції № 337, належать:

- приймання готівкової національної та іноземної валют від клієнтів для зарахування на їхні поточні та вкладні (депозитні) рахунки;

- видача готівкової національної та іноземної валют клієнтам з їхніх рахунків за видатковими касовими документами через касу банку або застосування платіжних карток з їхніх рахунків чи відповідного рахунка банку через його касу або банкомат;

- приймання від фізичних та юридичних осіб готівкової національної та іноземної валют для переказу і виплати одержувачу суми переказу в готівковій формі;

- вилучення з обігу сумнівних банкнот (монет) та надсилання їх на дослідження;

- обмін клієнтам непридатних до обігу банкнот (монет) національної валюти на придатні.

Що стосується безпосередньо обліку касових операцій у банку, варто пам'ятати, що готівкові кошти тут використовуються не тільки в операціях з клієнтами, але й у внутрішньобанківських операціях, наприклад, для видачі зарплати робітникам банку, премій, підзвітних сум, а також надходження до каси готівкових коштів від працівників за надані їм послуги банком.

2 Особливістю бухгалтерського обліку касових операцій у банках є те, що в Плані рахунків бухгалтерського обліку банків України немає конкретного рахунка «Каса». Готівкові операції банки обліковують на рахунках класу 1 «Казначейські та міжбанківські операції», розділу 10 «Готівкові кошти», групи 100 «Банкноти та монети» на рахунках від № 1001 до № 1007.

В обліку касових операцій банку особливу увагу приділяють документуванню операцій. Так, до касових документів у банках належать:

- об'ява про внесення готівки;
- заява на видачу готівки;
- прибутковий касовий ордер;
- видатковий касовий ордер;
- грошовий чек.

Документування касових операцій проводиться в момент їх здійснення. Ніяких виправлень у касових документах не допускається. Кожен касовий документ має обов'язкові реквізити, заповнення яких суворо контролюється. До таких обов'язкових реквізитів належать: дата здійснення операції, номер документа, сума касових операцій, зазначення платника та одержувача, номери рахунків, назви банків, дані паспорта одержувача, підписи платника або одержувача, підписи працівників банку, відповідальних за здійснювану операцію.

Для приймання готівкової національної валюти від клієнтів через каси банків потрібні такі прибуткові касові документи:

- об'ява про внесення готівки – від юридичних осіб для зарахування на власні поточні рахунки; від фізичних осіб – для зарахування на поточні, вкладні (депозитні) рахунки;

- рахунки на сплату платежів – від фізичних осіб на користь юридичних осіб;

- прибутковий касовий ордер – від працівників банку за внутрішньобанківськими операціями.

Операції з приймання готівки від клієнтів через каси банків відображаються в бухгалтерському обліку такими бухгалтерськими проведеннями:

1 Приймання готівки від юридичних осіб для зарахування на їхні поточні рахунки:

Дебет 1001 «Банкноти та монети в касі банку»

Кредит 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання».

2 Якщо готівкові кошти від юридичних осіб для зарахування на їхні поточні рахунки приймаються у відділенні банку:

Дебет 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку»

Кредит 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання».

3 Приймання готівки від фізичних осіб для зарахування на поточні рахунки:

Дебет 1001 «Банкноти та монети в касі банку»

Кредит 2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб».

4 Приймання готівки від фізичних осіб для зарахування на вкладні (депозитні) рахунки:

Дебет 1001 «Банкноти та монети в касі банку»

Кредит 2630 «Короткострокові вклади (депозити) фізичних осіб», 2635 «Довгострокові вклади (депозити) фізичних осіб».

5 Приймання готівки від фізичних та юридичних осіб для зарахування на рахунки інших юридичних та фізичних осіб:

Дебет 1001 «Банкноти та монети в касі банку»

Кредит 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання», 2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб».

З каси банку готівкова національна валюта видається за такими видатковими касовими документами:

- за грошовими чеками – юридичним особам, їх відокремленим підрозділам, а також фізичним особам-підприємцям;

- заявою на видачу готівки – фізичним особам з поточних, вкладних (депозитних) рахунків;

- документом на отримання переказу готівкою в національній валюті, установленим відповідною платіжною системою;

- видатковим касовим ордером – працівникам банку за внутрішньобанківськими операціями.

Операції з видачі готівки клієнтам з кас банків відображаються в бухгалтерському обліку такими бухгалтерськими проведеннями:

1 Видача готівки юридичним особам, їх відокремленим підрозділам, а також підприємцям з їхніх поточних рахунків:

Дебет 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»

Кредит 1001 «Банкноти та монети в касі банку», 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку».

2 Видача готівки фізичним особам з поточних рахунків:

Дебет 2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»

Кредит 1001 «Банкноти та монети в касі банку», 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку».

3 Видача готівки фізичним особам з їхніх вкладних (депозитних) рахунків:

Дебет 2630 «Короткострокові вклади (депозити) фізичних осіб», 2635 «Довгострокові вклади (депозити) фізичних осіб»

Кредит 1001 «Банкноти та монети в касі банку», 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку».

4 Видача готівки працівнику банку на витрати з відрядження:

Дебет 3550 «Аванси працівникам банку на витрати з відрядження»

Кредит 1001 «Банкноти та монети в касі банку», 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку».

5 Видача готівки підзвітному працівнику банку на господарські витрати:

Дебет 3551 «Аванси працівникам банку на господарські витрати»

Кредит 1001 «Банкноти та монети в касі банку», 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку».

Підкріплення банків готівкою національної валюти територіальними управліннями НБУ здійснюється згідно з договорами про касове обслуговування та після надходження відповідних сум з кореспондентських рахунків банків.

У бухгалтерському обліку операції з підкріплення з використанням послуг інкасаторів відображаються такими бухгалтерськими проведеннями:

1 Перерахування коштів для отримання готівки територіальному управлінню НБУ:

Дебет 1811 «Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою»

Кредит 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ».

2 Отримання готівки через інкасаторів територіальних управлінь і оприбуткування її в касу банку:

Дебет 1001 «Банкноти та монети в касі банку», 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку»

Кредит 1811 «Дебіторська заборгованість за операціями з готівкою».

Якщо банк здає готівку до територіального управління НБУ власними силами, то здійснюються такі проведення:

1 Передана готівка до територіального управління НБУ:

Дебет 1007 «Банкноти та монети в дорозі»

Кредит 1001 «Банкноти та монети в касі банку», 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку».

2 Надходження на кореспондентський рахунок банку коштів:

Дебет 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ»

Кредит 1911 «Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою».

3 Надходження підтвердження від територіального управління НБУ про отримання готівки:

Дебет 1911 «Кредиторська заборгованість за операціями з готівкою»

Кредит 1007 «Банкноти та монети в дорозі».

Тема 3. Облік розрахункових операцій (4 год)

План

1 Організація обліку розрахункових операцій банку.

2 Документальне оформлення та облік розрахункових операцій у банках.

1 Розрахункові операції в банках здійснюються згідно з нормативно-законодавчими актами:

- Закон України «Про банки і банківську діяльність» №2121-III від 07.12.2000 р. із змінами та доповненнями;

- Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затверджена ПП НБУ 17.06.2004р. № 280 із змінами та доповненнями;

- Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземній валютах, затверджена Постановою Правління НБУ 12.11.2003 р. № 192 та ін.

Основними розрахунковими операціями банку є :

- розрахунки банку із своїми клієнтами;

- розрахунки клієнтів між собою через банк;

- кореспондентські відносини між банками;

- розрахунки банку із своїми постачальниками.

Банки відкривають для своїх клієнтів рахунки. Основним видом рахунків для клієнтів є поточний рахунок. Поточні рахунки призначені для зберігання грошових коштів господарюючого суб'єкта і здійснення розрахунків з постачальниками та замовниками підприємства у безготівковій формі. Порядок відкриття банками рахунків клієнтів і використання коштів на цих рахунках регулюється Інструкцією № 192 (дивись вище). Конкретні умови відкриття та функціонування рахунка визначаються в договорі між банком та клієнтом. У цьому ж договорі визначаються види розрахункових операцій клієнта та порядок розрахунків за розрахунково-касове обслуговування. Господарюючий суб'єкт чи інший клієнт банку має право відкривати поточні рахунки у національній та іноземній валюті в необмеженій кількості банків у залежності від його потреб.

Поточним рахункам господарюючих суб'єктів, юридичних і фізичних осіб банки присвоюють відповідні номери, де зашифровують код введення оператором в автоматизовану мережу банку визначеного рахунка, резидентність клієнта, порядковий номер клієнта в книзі реєстрації відкритих рахунків, код валюти, характеристику аналітичного рахунка. Таким чином, працівники банку за номером рахунку можуть визначити основні характеристики клієнта.

Необхідно звернути увагу, що списання коштів з рахунка клієнта здійснюються тільки за його дорученням і лише за першим примірником розрахункового документа.

2 Планом рахунків бухгалтерського обліку банків України для обліку розрахункових операцій виділені розділ 25 «Кошти бюджету та позабюджетних фондів України» та розділ 26 «Кошти клієнтів банку».

Для здійснення розрахунків використовуються розрахункові документи на паперових носіях та в електронному вигляді. Розрахункові документи приймаються банком до виконання за наявності підписів осіб, які мають право розпоряджатися коштами поточного рахунка.

Під час здійснення розрахункових операцій можуть бути використані такі платіжні документи:

- меморіальний ордер;

- платіжне доручення;
- платіжна вимога-доручення;
- платіжна вимога;
- розрахунковий чек;
- акредитив.

Банк виконує розрахункові документи відповідно до черговості їх надходження та виключно в межах залишку коштів на рахунку клієнта, якщо інше не встановлено договором між банком і клієнтом.

Банк платника приймає платіжне доручення до виконання протягом 10 календарних днів з дати його виписки.

Розрахункові операції банку в бухгалтерському обліку відображаються такими проведеннями:

1 Якщо підприємство-платник та підприємство-одержувач обслуговуються в одному банку, то під час проведення розрахунків між ними банк відображає операції в бухгалтерському обліку таким чином:

Дебет 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»

Кредит 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання».

2 Якщо підприємство-платник та підприємство-одержувач обслуговуються в різних банках, то під час проведення розрахунків між ними банк відображає операції в бухгалтерському обліку таким чином:

2.1 Списані кошти з поточного рахунка клієнта-платника на користь клієнта-одержувача, поточний рахунок якого розміщено в іншому банку:

Дебет 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»

Кредит 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ».

2.2 Зараховані на поточний рахунок клієнта-одержувача грошові кошти, які надійшли від клієнта –платника, поточний рахунок якого розміщено в іншому банку:

Дебет 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ»

Кредит 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання».

Міжбанківські розрахунки здійснюються через систему електронних платежів Національного банку України (СЕП НБУ).

СЕП НБУ – це державна платіжна система, що забезпечує здійснення міжбанківських розрахунків у електронній формі між установами банків на території України. Необхідною умовою для

проведення міжбанківських розрахунків через СЕП НБУ є відкриття комерційним банкам кореспондентських рахунків у НБУ. Схема здійснення міжбанківських розрахунків в Україні наведена на рисунку 3.

Банківське платіжне повідомлення – це електронний розрахунковий документ визначеного формату, який містить установлені реквізити і несе інформацію про перерахування коштів, набуває вигляду файлу при передачі електронною поштою.

Операції із занесення на рахунки та отримання з рахунків готівкових коштів за допомогою платіжних та інших карток здійснюються згідно з правилами внутрішньодержавних та міжнародних платіжних систем, а також відповідних нормативно-правових актів через каси банку або банкомати.

Банкомати можуть установлюватись як на території банку, так і за його межами. Видача коштів із застосуванням платіжних карток виконується в межах їх залишку на рахунку клієнта на відповідному картковому рахунку. Бланки платіжних карток обліковуються банком в умовній одиниці (одна гривня за одну штуку) на окремому аналітичному рахунку позабалансового рахунка 9821 А «Бланки суворої звітності».

Операція з придбання банком бланків платіжних карток відображається такими бухгалтерськими проведеннями:

Дебет 3510 «Дебіторська заборгованість із придбання активів»

Кредит 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»,
або

Дебет 3510 «Дебіторська заборгованість із придбання активів»

Кредит 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ».

Для зарахування коштів під час емісії платіжних карток у банку-емітенті клієнтам відкриваються карткові рахунки для фізичних осіб – на балансовому рахунку 2625 «Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток». Занесення, перерахування або поповнення коштів на картрахунки фізичної особи може виконуватися способом занесення готівкових коштів через банкомат, касу банку-емітента, банку, що працює за агентською угодою, іншого

банку через переказ коштів зі своїх поточних або депозитних рахунків, а також рахунків інших осіб за їх дорученням.

Під час операції з поповнення коштів на картковий рахунок у банку-емітенті здійснюються бухгалтерські проведення:

1 Внесення готівкових коштів на карткові рахунки клієнтів через касу банку:

Дебет 1001 «Банкноти та монети в касі банку», 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку»

Кредит 2625 «Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток».

2 Видача готівки з каси банку або з каси відділення банку для поповнення банкоматів:

Дебет 1004 «Банкноти та монети в банкоматах»

Кредит 1001 «Банкноти та монети в касі банку», 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку».

3 Поповнення картрахунків юридичних осіб шляхом внесення готівки до каси банку-емітента:

Дебет 1001 «Банкноти та монети в касі банку», 1002 «Банкноти та монети в касі відділень банку»

Кредит 2605 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання для здійснення операцій з використанням платіжних карток».

4 Поповнення картрахунків юридичних осіб шляхом переказу коштів з їхніх поточних рахунків:

Дебет 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»

Кредит 2605 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання для здійснення операцій з використанням платіжних карток».

5 Видача готівки через банкомат власнику платіжної картки на суму заявленої готівки:

Дебет 2920 «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими через банкомат»

Кредит 1004 «Банкноти та монети в банкоматах» та

Дебет 2605 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання для здійснення операцій з використанням платіжних карток», 2625 «Кошти на вимогу фізичних осіб для здійснення операцій з використанням платіжних карток»

Кредит 2920 «Транзитний рахунок за операціями, здійсненими через банкомат».

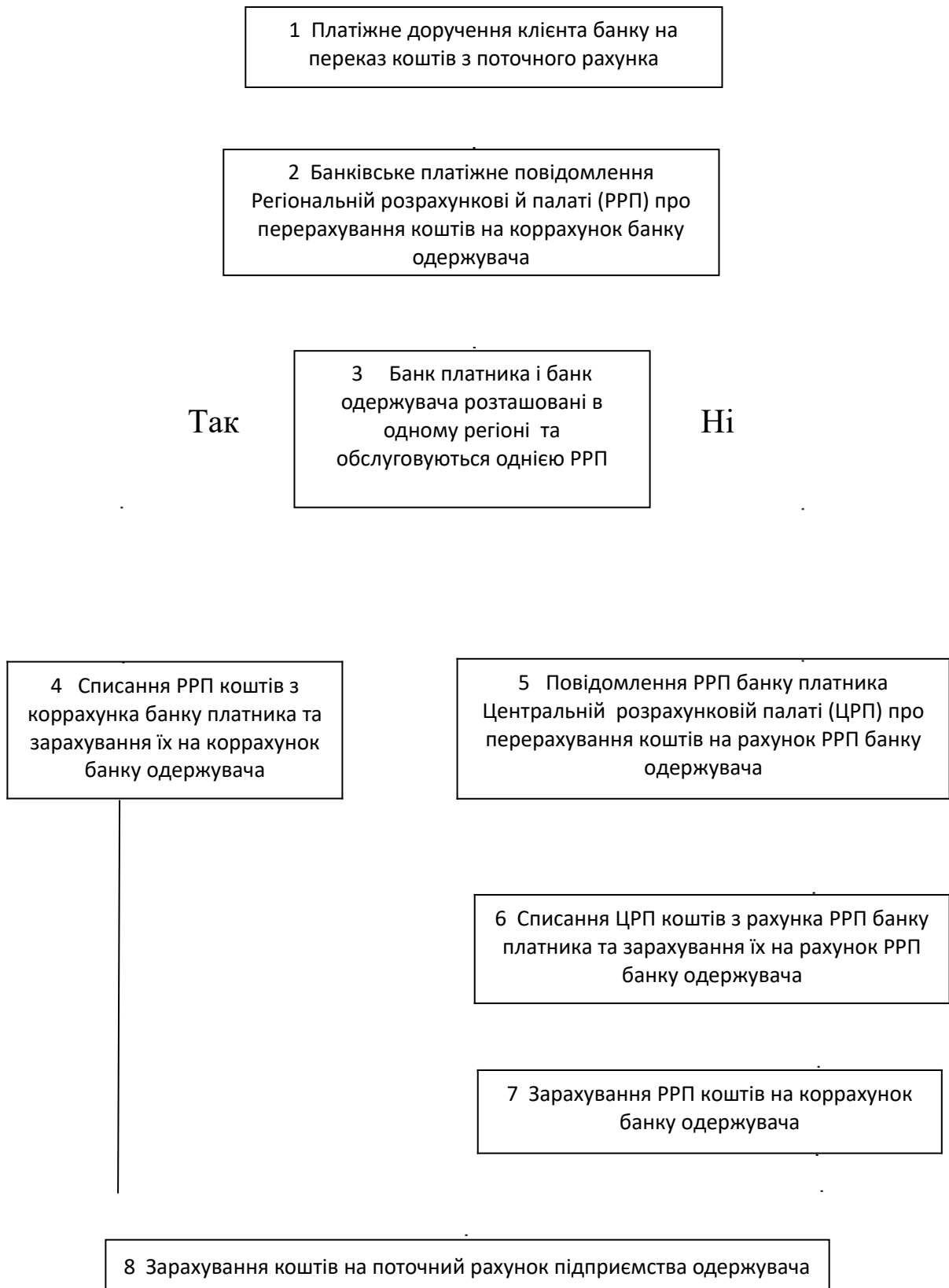

Рисунок 3 – Укрупнена блок-схема здійснення міжбанківських розрахунків в Україні

Тема 4 Облік операцій з кредитування (4 год)

План

1 Облік основної суми заборгованості за кредитними операціями банків.

2 Облік простроченої та сумнівної заборгованості за кредитними операціями банків.

3 Облік операцій з формування та використання резерву сумнівної та безнадійної заборгованості за кредитними операціями.

1 Операції з кредитування в банках здійснюються згідно з нормативно-законодавчими актами:

- Закон України «Про банки і банківську діяльність» №2121-III від 07.12.2000 р. із змінами та доповненнями;

- Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затверджена ПП НБУ 17.06.2004 р. № 280 із змінами та доповненнями;

- Інструкція з бухгалтерського обліку кредитних, депозитних операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України, затверджена Постановою Правління НБУ 15.09.2004 р. № 435;

- Положення про порядок формування і використання резерву для можливих втрат за кредитними операціями банків, затверджене Постановою Правління НБУ 06.07.2000 р. № 279.

Для банків кредитування є головним напрямком діяльності. Під кредитуванням розуміють операцію, коли банк за винагороду надає кошти в розпорядження контрагента на умовах строковості та повернення.

Кредити можуть бути короткостроковими, якщо термін їх погашення визначається меншим року, та довгостроковими, якщо термін їх погашення встановлюється більше одного року. У кредитних відносинах банк може виступати і кредитором і позичальником. Банк може надавати кредити фізичним особам, юридичним особам, органам державної влади, іншим банкам. Банк може бути позичальником в інших банках та в НБУ.

При обліку операцій з кредитування банк своїм клієнтам надає виписки із додатками, що повідомляють про зміст

банківської операції, суму операції та підтверджують правомірність здійсненої операції.

Якщо кредитну угоду між банком та контрагентом укладено, у бухгалтерію банку передається рішення кредитного комітету, в якому зазначається:

- вид кредиту (цільовий характер);
- сума кредиту;
- процентна ставка за користування кредитними ресурсами;
- строки погашення основного боргу і процентів.

Для банків проценти є основним джерелом доходів. Їх розмір, порядок нарахування й терміни сплати визначаються договором між банком і контрагентом, який ураховує положення нормативно-правових актів держави і в тому числі НБУ. Нараховує проценти за кредити кредитна служба банку та надає відповідний документ бухгалтерії банку. Існує різниця між процентами за користування кредитом та комісійними доходами за кредитними операціями. Комісійними доходами в цьому випадку є комісії за посередництво на фінансовому ринку, комісії за надання консультацій та ін. Отже, комісійні доходи за кредитними операціями є доходами за супутні кредитуванню послуги.

Для обліку кредитних операцій Планом рахунків бухгалтерського обліку банків України передбачені рахунки першого та другого класу, а саме: в розділі 13 «Кошти Національного банку України» виділені групи рахунків 131 «Короткострокові кредити, які отримано від НБУ», група рахунків 132 «Довгострокові кредити, які отримано від НБУ». В розділі 15 «Кошти в інших банках» виділені групи рахунків 152 «Кредити, що надані іншим банкам», в розділі 16 «Кошти інших банків» виділена група рахунків 162 «Кредити, що отримані від інших банків». В розділі 20 «Кредити, що надані суб'єктам господарювання», в розділі 21 «Кредити, що надані органам державної влади», в розділі 22 «Кредити, що надані фізичним особам», в розділі 27 «Кредити, що отримані від міжнародних та інших фінансових організацій». В кожному із зазначених розділів виділені групи рахунків і конкретні рахунки, на яких ведеться облік простроченої заборгованості, облік сумнівної заборгованості та облік резервів під заборгованість за кредитами.

Планом рахунків бухгалтерського обліку банків України не передбачено рахунків для обліку безнадійної кредитної заборгованості.

На дату здійснення кредитної операції бухгалтерія банку відображає суму зобов'язання на позабалансових рахунках та відкриває кредитний рахунок позичальнику. На суму, яка зазначена в кредитній угоді, в обліку здійснюються такі бухгалтерські проведення:

Дебет 9129 «Інші зобов'язання з кредитування, що надані клієнтам»

Кредит 9900 «Контррахунок».

1 Видано короткостроковий кредит у поточну діяльність суб'єкту господарювання, кошти зараховані на поточний рахунок:

Дебет 2062 «Короткострокові кредити в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»

Кредит 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання».

2 Видано довгостроковий кредит у поточну діяльність суб'єкту господарювання, кошти видані через касу банку:

Дебет 2063 «Довгострокові кредити в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»

Кредит 1001 «Банкноти та монети в касі банку».

3 Видано короткостроковий кредит в поточну діяльність фізичній особі, кошти зараховані на поточний рахунок:

Дебет 2202 «Короткострокові кредити на поточні потреби, що надані фізичним особам»

Кредит 2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб».

4 Видано довгостроковий кредит у поточну діяльність фізичній особі, кошти видано через касу банку:

Дебет 2203 «Довгострокові кредити на поточні потреби, що надані фізичним особам»

Кредит 1001 «Банкноти та монети в касі банку».

2 Одразу після надання грошових коштів у кредит банк починає найважливіший та визначальний етап кредитування – кредитний моніторинг. Головним завданням кредитного моніторингу є відстежування зміни кредитоспроможності позичальника та визначення конкретних дій, які необхідно вжити у разі виникнення проблем. В основу процесу кредитного

моніторингу покладено процедуру аналізу поточного фінансового стану позичальника та оцінки якісних показників його діяльності. Поряд із цим ретельно вивчається та аналізується інформація про здійснення позичальником поточних платежів з погашення процентів та основної суми кредиту.

Оцінювання стану обслуговування боргу банки зобов'язані здійснювати щомісяця. Стан обслуговування боргу оцінюється як «добрий», «слабкий», «незадовільний».

Якщо заборгованість за кредитом і проценти за ним не сплачуються фізичною або юридичною особою в установлені строки, основна сума заборгованості за відповідними кредитними операціями визнається простроченою і відображається в обліку таким чином:

Дебет 2067 «Прострочена заборгованість за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»

Кредит 2062 «Короткострокові кредити в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання », 2063 «Довгострокові кредити в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання ».

Дебет 2077 «Прострочена заборгованість за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»

Кредит 2072 «Короткострокові кредити в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання», 2073 «Довгострокові кредити в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання ».

Дебет 2207 «Прострочена заборгованість за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам»

Кредит 2202 «Короткострокові кредити на поточні потреби, що надані фізичним особам », 2203 «Довгострокові кредити на поточні потреби, що надані фізичним особам ».

Дебет 2217 «Прострочена заборгованість за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані фізичним особам»

Кредит 2212 «Короткострокові кредити в інвестиційну діяльність, що надані фізичним особам », 2213 «Довгострокові кредити в інвестиційну діяльність, що надані фізичним особам».

Якщо заборгованість визнається сумнівною, вона обліковується за відповідними рахунками відносно виду кредиту, при цьому рахунок сумнівної заборгованості дебетується

(відкривається), а рахунок простроченої заборгованості кредитується (закривається). Прийняття банком рішення про визнання заборгованості за кредитною операцією сумнівною зумовлює її відповідний облік:

Дебет 2096 «Сумнівна заборгованість за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»

Кредит 2067 «Прострочена заборгованість за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання».

Дебет 2097 «Сумнівна заборгованість за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»

Кредит 2077 «Прострочена заборгованість за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання».

Дебет 2290 «Сумнівна заборгованість за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам»

Кредит 2207 «Прострочена заборгованість за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам».

Дебет 2291 «Сумнівна заборгованість за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані фізичним особам»

Кредит 2217 «Прострочена заборгованість за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані фізичним особам».

3 Якщо позичальник не сплачує визнану сумнівну заборгованість, вона списується з балансу банку за рахунок сформованого резерву та далі обліковується на позабалансових рахунках класу 9.

Для формування резервів заборгованість за всіма непогашеними кредитними сумами класифікується за п'ятьма групами ризику, а саме: стандартні; під контролем; субстандартні; сумнівні; безнадійні.

Резерви, сформовані за кредитними операціями, – це розрахункова величина невпевненості банку в погашенні позичальником кредитної заборгованості. Резерви під втрати банку за здійснення кредитних операцій називаються спеціальними. З урахуванням груп ризиків спеціальні резерви поділяються на два види:

1) резерви під стандартну кредитну заборгованість, які формуються за кредитами, класифікованими як стандартні для покриття можливих непередбачених ризиків;

2) резерви під нестандартну кредитну заборгованість, які формуються за рештою груп ризику (під контролем, субстандартну, сумнівну, безнадійну). Формуванню резервів відповідає проведення:

Дебет 7702 «Відрахування в резерви під заборгованість за наданими кредитами клієнтам»

Кредит 2401 «Резерв під стандартну заборгованість за кредитами, що надані клієнтам».

Дебет 7702 «Відрахування в резерви під заборгованість за наданими кредитами клієнтам»

Кредит 2400 «Резерв під нестандартну заборгованість за кредитами, що надані клієнтам».

За рахунок сформованого резерву під нестандартну заборгованість банки мають право списувати безнадійну кредитну заборгованість. Для цього приймається відповідне рішення кредитного комітету. Справа на позичальника передається до господарського суду для визнання його банкрутом.

Списання безнадійної заборгованості за рахунок спеціального резерву відображається в бухгалтерському обліку такими проведеннями:

Дебет 2400 «Резерв під нестандартну заборгованість за кредитами, що надані клієнтам»

Кредит 2096 «Сумнівна заборгованість за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»,
2097 «Сумнівна заборгованість за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»,
2290 «Сумнівна заборгованість за кредитами на поточні потреби, що надані фізичним особам», 2291 «Сумнівна заборгованість за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані фізичним особам».

Тема 5. Облік депозитних операцій банків (2 год)

План

1 Відображення в бухгалтерському обліку депозитних операцій банків.

2 Облік нарахування процентів по депозитних вкладах у бухгалтерському обліку банку.

1 Проведення депозитних операцій банку регламентується:

- Положенням про порядок здійснення банками України вкладних

(депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами, затвердженими Постановою Правління НБУ 03.12.2003 р. № 516;

- Інструкцією з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України, затвердженою Постановою Правління НБУ 15.09.2004 р. № 435.

Банки України здійснюють активні депозитні операції, за якими банки розміщують кошти на депозит в інших банках та в НБУ, а також пасивні депозитні операції, при яких банк залучає кошти на депозит від фізичних та юридичних осіб.

Отже, вкладна (депозитна) операція – це операція банку із залучення грошових коштів або банківських металів від вкладників на їх рахунки в банках на договірних засадах.

Вклади (депозити) поділяються:

- на вклади (депозити) на вимогу;

- строкові вклади (депозити).

Вклади (депозити) на вимогу – це грошові кошти, що розміщені вкладниками в банках на умовах видачі вкладу (депозиту) на першу вимогу вкладника або здійснення платежів за розпорядженням власника рахунка.

Вклади (депозити) строкові – це грошові кошти, розміщені вкладниками банку на визначений договором строк. Видача банком вкладу на першу вимогу вкладника при строковому договорі також можлива, але змінюється розмір процентів за порушення раніше узгоджених умов депозиту.

Сума, строки та умови приймання вкладів (депозитів) визначаються між банком та вкладником на договірних засадах.

Залучення банком вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб підтверджується:

- договором банківського рахунка;
- договором банківського вкладу (депозиту) з видачею ощадної книжки.

Виплата процентів за вкладом (депозитом) здійснюється у строки, що обумовлені у договорі.

Бухгалтерський облік депозитних операцій банку залежить від того, чи це активні, чи пасивні операції. Активні депозитні операції, а це є лише міжбанківські операції, обліковуються на рахунках класу 1 «Міжбанківські операції». Пасивні депозитні операції із клієнтами обліковуються на рахунках класу 2 «Операції з клієнтами» та на рахунках класу 3 «Операції з цінними паперами та інші активи і зобов'язання».

На дату залучення коштів на депозит або вкладання коштів на депозит у бухгалтерському обліку здійснюються такі бухгалтерські проведення:

1 Суб'єктом господарювання внесено кошти на короткостроковий депозитний рахунок згідно з договором. Кошти внесеної у касу банку:

Дебет 1001 «Банкноти та монети в касі банку»

Кредит 2610 «Короткострокові вклади (депозити) суб'єктів господарювання».

2 Суб'єктом господарювання внесено кошти на короткостроковий депозитний рахунок згідно з договором. Кошти внесено у касу відділення банку:

Дебет 1002 «Банкноти та монети в касі відділення банку»

Кредит 2610 «Короткострокові вклади (депозити) суб'єктів господарювання».

3 Суб'єктом господарювання внесено кошти на короткостроковий депозитний рахунок згідно з договором. Кошти перераховано з поточного рахунка:

Дебет 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»

Кредит 2610 «Короткострокові вклади (депозити) суб'єктів господарювання».

4 Суб'єктом господарювання внесено кошти на довгостроковий депозитний рахунок згідно з договором. Кошти внесено у касу банку:

Дебет 1001 «Банкноти та монети в касі банку»

Кредит 2615 «Довгострокові вклади (депозити) суб'єктів господарювання».

5 Суб'єктом господарювання внесено кошти на довгостроковий депозитний рахунок згідно з договором. Кошти перераховано з поточного рахунка:

Дебет 2600 «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»

Кредит 2615 «Довгострокові вклади (депозити) суб'єктів господарювання».

6 Фізичною особою внесено кошти на короткостроковий депозитний рахунок згідно з договором. Кошти внесено у касу банку.

Дебет 1001 «Банкноти та монети в касі банку»

Кредит 2630 «Короткострокові вклади (депозити) фізичних осіб».

7 Фізичною особою внесено кошти на короткостроковий депозитний рахунок згідно з договором. Кошти перераховано з поточного рахунка.

Дебет 2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»

Кредит 2630 «Короткострокові вклади (депозити) фізичних осіб».

8 Фізичною особою внесено кошти на довгостроковий депозитний рахунок згідно з договором. Кошти внесено у касу банку:

Дебет 1001 «Банкноти та монети в касі банку»

Кредит 2635 «Довгострокові вклади (депозити) фізичних осіб».

9 Фізичною особою внесено кошти на довгостроковий депозитний рахунок згідно з договором. Кошти перераховано з поточного рахунка:

Дебет 2620 «Кошти на вимогу фізичних осіб»

Кредит 2635 «Довгострокові вклади (депозити) фізичних осіб».

10 Іншим банком внесено кошти на короткостроковий депозитний рахунок згідно з договором:

Дебет 1200 «Кореспондентський рахунок у НБУ»

Кредит 1612 «Короткострокові вклади (депозити) інших банків».

11 Іншим банком внесено кошти на довгостроковий депозитний рахунок згідно з договором:

Дебет 1200 «Кореспондентський рахунок у НБУ»

Кредит 1615 «Довгострокові вклади (депозити) інших банків».

12 В інший банк внесено кошти на короткостроковий депозитний рахунок:

Дебет 1512 «Короткострокові вклади (депозити), що розміщені в інших банках»

Кредит 1200 «Кореспондентський рахунок у НБУ».

13 В інший банк внесено кошти на довгостроковий депозитний рахунок:

Дебет 1515 «Довгострокові вклади (депозити), що розміщені в інших банках»

Кредит 1200 «Кореспондентський рахунок у НБУ».

14 У Національний банк України внесено кошти на короткостроковий депозитний рахунок згідно з договором:

Дебет 1212 «Короткострокові депозити в НБУ»

Кредит 1200 «Кореспондентський рахунок у НБУ».

2 Нарахування доходів та витрат по депозитних вкладах у бухгалтерському обліку банку відображається такими бухгалтерськими проведеннями:

1 Нараховані процентні видатки по депозитних вкладах суб'єктів господарювання згідно з умовами договору:

Дебет 7021 «Процентні витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання»

Кредит 2618 «Нараховані витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання».

2 Нараховані процентні видатки по депозитних вкладах фізичних осіб згідно з умовами договору:

Дебет 7041 «Процентні витрати за строковими коштами фізичних осіб»

Кредит 2638 «Нараховані витрати за строковими коштами фізичних осіб».

3 Нараховані процентні видатки по депозитних вкладах інших банків:

Дебет 7012 «Процентні витрати за короткостроковими вкладками (депозитами) інших банків»; 7013 «Процентні витрати за довгостроковими вкладками (депозитами) інших банків»

Кредит 1618 «Нараховані витрати за строковими вкладками (депозитами) інших банків».

4 Нараховані процентні доходи по депозитних вкладках, що розміщені в інших банках:

Дебет 1518 «Нараховані доходи за строковими вкладками (депозитами), що розміщені в інших банках»

Кредит 6012 «Процентні доходи за короткостроковими вкладками (депозитами), що розміщені в інших банках»; 6013 «Процентні доходи за довгостроковими вкладками (депозитами), що розміщені в інших банках».

5 Нараховані процентні доходи по депозитних вкладках, що розміщені в НБУ:

Дебет 1218 «Нараховані доходи за строковими депозитами в НБУ»

Кредит 6003 «Процентні доходи за короткостроковими вкладками (депозитами), що розміщені в НБУ».

Тема 6. Облік доходів і витрат банку (4 год)

План

1 Характеристика об'єктів обліку в складі доходів і витрат банку на основі базових принципів МСБО.

2 Загальні положення бухгалтерського обліку доходів і витрат банку.

3 Визначення й облік фінансових результатів діяльності банку.

1 Фінансовим результатом діяльності банку є прибуток або збиток, який визначається як різниця між доходами та видатками фінансового року. Облік доходів та видатків банку має свої особливості. Бухгалтерський облік доходів та видатків банку здійснюється згідно з принципом відповідності та нарахування. Принцип відповідності означає, що для визначення фінансового

результату порівнюються доходи та видатки одного звітного періоду. Принцип нарахування означає, що доходи і видатки в бухгалтерському обліку відображаються в момент їх виникнення незалежно від руху грошових коштів. В бухгалтерському обліку доходи відображаються в момент збільшення активів, або зменшення зобов'язань, видатки навпаки, в момент зменшення активів, або збільшення зобов'язань. Рахунки доходів та видатків банку закриваються тільки один раз після завершення фінансового року з метою визначення фінансового результату банку. Таким чином, облік доходів і витрат ведеться наростаючим підсумком з 1 січня до 31 грудня поточного року. Доходи і видатки банку здійснюються здебільшого в однакових напрямках, що подано у таблиці 1.

Таблиця 1

Код	Назва розділу 6 класу рахунків	Код	Назва розділу 7 класу рахунків
60	Процентні доходи	70	Процентні витрати
61	Комісійні доходи	71	Комісійні витрати
62	Результати від торговельних операцій		
63	Інші операційні доходи	73	Інші операційні витрати
64	Інші доходи	74	Загальні адміністративні витрати
67	Повернення списаних активів	77	Відрахування в резерви
68	Непередбачені доходи	78	Непередбачені видатки
		79	Податок на прибуток

2 У загальній масі доходів та видатків банку, як правило, найбільшу питому вагу займають процентні доходи і процентні видатки. Це пов'язано з поширенням депозитних та кредитних операцій.

Облік доходів банку здійснюється на рахунках класу 6, рахунки даного класу у загальній масі пасивні. Облік видатків банку здійснюється на рахунках класу 7, рахунки даного класу у загальній масі активні.

Особливістю обліку доходів банку є те, що в момент збільшення доходів відображаються і нараховані доходи. У бухгалтерському обліку банку відображається таке проведення.

Нараховані процентні доходи згідно з умовами кредитного договору із суб'єктом господарювання:

Дебет 2068 «Нараховані доходи за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»

Кредит 6026 «Процентні доходи за кредитами в поточну діяльність, що надані суб'єктам господарювання».

Особливістю обліку витрат банку є те, що в момент збільшення витрат відображаються і нараховані витрати. У бухгалтерському обліку банку відображається наступна проведення.

Нараховані процентні витрати згідно з умовами депозитного договору із суб'єктом господарювання:

Дебет 7021 «Процентні витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання»

Кредит 2618 «Нараховані витрати за строковими коштами суб'єктів господарювання».

Схематично відображення доходів у бухгалтерському обліку банку можливо подати таким чином:

Дебет Нараховані доходи / Кредит Доходи
(рахунки 1-2-го класу) (рахунки 6-го класу)

Схематично відображення видатків у бухгалтерському обліку банку можливо подати таким чином:

Дебет Витрати / Кредит Нараховані витрати
(рахунки 7-го класу) (рахунки 1-2-го класу)

Усі доходи банку поділяються:

- на нараховані доходи, що фіксують суму, належну до отримання за настання строків, визначених угодами. Тож за рахунками нарахованих доходів обліковуються ті суми, строки погашення яких ще не настали;

- сумнівні нараховані доходи визнаються у випадках, коли банк не має впевненості в їх сплаті з огляду на незадовільний фінансовий стан боржника та непогашення заборгованості за основним боргом, щодо якого ці доходи нараховуються;

-безнадійні нараховані доходи списуються з балансу за рахунок сформованих резервів, коли ймовірність їх сплати практично неможлива (значне погіршення фінансового стану боржника, його збиткова діяльність).

Під сумнівну або прострочену заборгованість за нарахованими доходами банк здійснює процедуру формування спеціального резерву, що в обліку відповідає бухгалтерському проведенню:

Дебет 7720 «Відрахування в резерв під заборгованість за нарахованими доходами»

Кредит 1790 «Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями».

Дебет 7720 «Відрахування в резерв під заборгованість за нарахованими доходами»

Кредит 2490 «Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами».

Дебет 7720 «Відрахування в резерв під заборгованість за нарахованими доходами»

Кредит 3599 «Резерви під заборгованість за іншими нарахованими доходами».

Якщо заборгованість за нарахованими доходами визнається безнадійною до погашення, то вона списується з балансу за рахунок резервів такими бухгалтерськими проведеннями:

Дебет 1790 «Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями»

Кредит 1780 «Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами за міжбанківськими операціями».

Дебет 2490 «Резерви під заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами»

Кредит 2480 «Сумнівна заборгованість за нарахованими доходами за операціями з клієнтами».

Дебет 3599 «Резерви під заборгованість за іншими нарахованими доходами»

Кредит 3589 «Сумнівна заборгованість за іншими нарахованими доходами».

2 За підсумками року рахунки доходів і витрат згортаються, внаслідок чого визначається фінансовий результат діяльності банку.

Якщо загальна сума всіх доходів за рік перевищує суму витрат, то банк звітує про позитивний економічний результат діяльності, тобто прибуток, що відповідає бухгалтерському проведенню:

Дебет кредитового сальдо рахунків доходів (усіх за класом 6) за вирахуванням дебетового сальдо за рахунками витрат (усіх за класом 7)

Кредит рахунка 5040 «Прибуток звітнього року, що очікує затвердження».

У разі протилежної ситуації в обліку фіксується збиток, що відповідає бухгалтерському проведенню:

Дебет рахунка 5041 «Збиток звітнього року, що очікує затвердження»

Кредит дебетового сальдо рахунків витрат за вирахуванням кредитового сальдо рахунків доходів.

Залишок за рахунками 5040 або 5041 підлягає спочатку затвердженню, а потім розподілу (прибуток) чи покриттю (збиток). Це рішення приймається на зборах акціонерів (учасників) банку. Також акціонери вирішують, на які цілі розподіляється прибуток. Згідно з рішенням зборів акціонерів банку в бухгалтерському обліку здійснюються бухгалтерські проведення:

1 Частка прибутку звітнього року направляється на формування загальних резервів:

Дебет 5040 «Прибуток звітнього року, що очікує затвердження»

Кредит 5020 «Загальні резерви».

2 Частка прибутку звітнього року направляється на формування резервних фондів:

Дебет 5040 «Прибуток звітнього року, що очікує затвердження»

Кредит 5021 «Резервні фонди».

3 Частка прибутку звітнього року направляється на формування інших фондів банку:

Дебет 5040 «Прибуток звітнього року, що очікує затвердження»

Кредит 5022 «Інші фонди банку».

4 Частка прибутку звітнього року направляється на виплату дивідендів учасникам банку:

Дебет 5040 «Прибуток звітнього року, що очікує затвердження»

Кредит 3631 «Кредиторська заборгованість перед акціонерами (учасниками) банку за дивідендами».

5 Частка прибутку звітнього року направляється на дивіденди, спрямовані на збільшення статутного капіталу банку:

Дебет 5040 «Прибуток звітнього року, що очікує затвердження»

Кредит 5003 «Дивіденди, спрямовані на збільшення статутного капіталу».

Тема 7. Облік операцій банків з основними засобами (2 год)

План

1 Нормативно-законодавча база обліку основних засобів банку.

2 Облік основних засобів на різних стадіях їх життєвого циклу.

1 Облік основних засобів у банках здійснюється згідно із:

– Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби»;

– Інструкцією з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України, яка затверджена ПП НБУ від 20.12.2005 р. № 480 із змінами та доповненнями (далі Інструкція 480);

– Змінами до інструкції з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України, затвердженими ПП НБУ 25.06.2007 р. № 236.

Інструкція 480 визначає, що облік об'єктів основних засобів ведеться із застосуванням первинних документів, передбачених законодавством України. Порядок ведення аналітичного обліку

основних засобів та складання первинних документів визначається обліковою політикою банку з урахуванням вимог законодавства України.

До основних засобів банків належать активи вартістю більш 2500 грн за одиницю або комплект та строк експлуатації яких більше одного року. Об'єкт основних засобів, придбаний або створений визнається активом, якщо є імовірність одержання майбутніх економічних вигод, пов'язаних з його використанням, і його вартість може бути достовірно визначена.

Основні засоби, придбані або створені, обліковуються за первісною або справедливою вартістю. До первісної вартості належать усі витрати, які безпосередньо пов'язані з доведенням основних засобів до стану, у якому вони придатні для використання за призначенням. Справедливою вартістю придбаних активів є ринкова їх вартість.

Облік витрат, пов'язаних із проведенням капітального ремонту та модернізації основних засобів, здійснюється за рахунками обліку капітальних інвестицій. Первісна вартість основних засобів збільшується на суму витрат, пов'язаних із поліпшенням об'єкта, у результаті чого збільшуються майбутні економічні вигоди, первісно очікувані від використання цього об'єкта. Витрати, що здійснюються для підтримання об'єкта основних засобів у придатному для використання стані (поточний ремонт), належать до складу витрат звітного періоду і не збільшують первісну вартість об'єкта.

Для цілей бухгалтерського обліку основні засоби класифікуються за такими групами:

- основні засоби, у тому числі: земельні ділянки; будинки, споруди і передавальні пристрої; машини та обладнання; транспортні засоби; інструменти, прилади, інвентар (меблі); інші основні засоби;

- інші необоротні матеріальні активи, у тому числі: малоцінні необоротні матеріальні активи; тимчасові (нетитульні) споруди; інші необоротні активи;

- незавершені капітальні інвестиції.

2 Для обліку активів групи «Основні засоби» використовують рахунки:

4400 «Основні засоби»;

4409 «Знос основних засобів».

Активи групи «Інші необоротні матеріальні активи» обліковуються за рахунками:

4500 «Інші необоротні матеріальні активи»;

4509 «Знос інших необоротних матеріальних активів».

Облік необоротних активів, що класифікуються як інвестиційна нерухомість, здійснюється за рахунками:

4410 «Інвестиційна нерухомість»;

4419 «Знос інвестиційної нерухомості».

Необоротні активи, утримувані для продажу, обліковуються за рахунком:

3408 «Необоротні активи, утримувані для продажу». Амортизація на необоротні активи, утримувані для продажу, не нараховується.

Незавершені капітальні інвестиції обліковуються за рахунками:

4430 «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за не введеними в експлуатацію основними засобами»;

4431 «Обладнання, що потребує монтажу»;

4530 «Капітальні інвестиції за основними засобами, що отримані в оперативний лізинг (оренду)».

У бухгалтерському обліку банку придбання основних засобів відображається такими проведеннями:

1. Перераховані кошти постачальнику за об'єкт основних засобів.

Дебет 3510 «Дебіторська заборгованість з придбання активів»

Кредит 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ»

2. Надійшов від постачальника об'єкт основних засобів.

Дебет 4400 «Основні засоби»

Кредит 3510 «Дебіторська заборгованість з придбання активів»

Створення основних засобів відображається в бухгалтерському обліку такими проведеннями:

1 Сплачені послуги сторонніх організацій:

Дебет 4430 «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за не введеними в експлуатацію основними засобами»

Кредит 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ».

2 Нарахована заробітна плата працівникам:

Дебет 4430 «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за не введеними в експлуатацію основними засобами»

Кредит 3652 «Нарахування працівникам банку за заробітною платою».

3 Нараховані обов'язкові платежі до фондів соціального страхування, пов'язаних з оплатою праці:

Дебет 4430 «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за не введеними в експлуатацію основними засобами»

Кредит 3622 «Кредиторська заборгованість за податками та обов'язковими платежами, крім податку на прибуток».

4 Списані матеріали на створення об'єкта основних засобів

Дебет 4430 «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за не введеними в експлуатацію основними засобами»

Кредит 3400 «Запаси матеріальних цінностей на складі».

5 Віднесення суми завершених капітальних інвестицій на вартість об'єкта основних засобів (введення в експлуатацію об'єкта основних засобів):

Дебет 4400 «Основні засоби»

Кредит 4430 «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за не введеними в експлуатацію основними засобами».

Метод нарахування амортизації основних засобів обирається банком самостійно, залежно від умов отримання майбутніх економічних вигод. У разі зміни методу нарахування амортизації новий метод застосовується, починаючи з місяця, наступного за тим, у якому відбулися зміни. Банк має регулярно, наприкінці кожного фінансового року, переглядати методи нарахування амортизації основних засобів та вносити відповідні зміни в облікову політику банку.

Нарахування амортизації основних засобів відображається в обліку шляхом збільшення витрат звітного періоду та збільшення суми зносу основних засобів такими бухгалтерськими проведеннями:

Дебет 7499 «Інші витрати»

Кредит 4409 «Знос основних засобів».

Під час списання з балансу основних засобів з частковим зносом здійснюються такі проведення:

1 Списується знос основного засобу:

Дебет 4409 «Знос основних засобів»

Кредит 4400 «Основні засоби».

2 Списується залишкова вартість основного засобу

Дебет 7490 «Негативний результат від вибуття нематеріальних активів та основних засобів»

Кредит 4400 «Основні засоби».

Вкладення банку в статутний капітал інших підприємств у формі основних засобів відображається за справедливою вартістю переданих активів. У бухгалтерському обліку здійснюються такі проведення:

Дебет 4103 «Інвестиції в асоційовані небанківські фінансові установи»

Кредит 4400 «Основні засоби».

Тема 8. Облік операцій банків з нематеріальними активами (2 год)

План

1 Нормативно-законодавча база обліку нематеріальних активів банку.

2 Облік нематеріальних активів на різних стадіях їх життєвого циклу.

1 Облік нематеріальних активів в банках здійснюється згідно із:

– Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи»;

– Інструкцією з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України, яка затверджена ПП НБУ від 20.12.2005 р. № 480 із змінами та доповненнями (далі Інструкція 480);

– Змінами до інструкції з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України, затвердженими ПП НБУ 25.06.2007 р.№ 236.

В обліку нематеріальних активів є багато спільного з обліком основних засобів.

Інструкція 480 визначає, що нематеріальні активи – це активи, які не мають матеріальної форми, можуть утримуватися банком з метою використання у своїй діяльності понад один рік (або один операційний цикл, якщо він перевищує один рік).

Інструкція 480 визначає, що облік нематеріальних активів ведеться із застосуванням первинних документів, передбачених законодавством України. Порядок ведення аналітичного обліку нематеріальних активів та складання первинних документів визначається обліковою політикою банку з урахуванням вимог законодавства України.

Нематеріальні активи, придбані або створені, обліковуються за первісною або справедливою вартістю. Первісна вартість або історична (фактична) собівартість нематеріальних активів визначається у сумі грошових коштів або справедливої вартості інших активів, сплачених (переданих), витрачених для придбання (створення) нематеріальних активів. Справедливою вартістю придбаних активів є ринкова їх вартість. Переоціненою вартістю нематеріальних активів є їх вартість після переоцінки. Первісна вартість придбаного нематеріального активу складається з вартості придбання, мита та інших витрат, безпосередньо пов'язаних з його придбанням та доведенням до стану, придатного для використання за призначенням. Податок на додану вартість не включається в первісну вартість нематеріального активу. Не визнаються нематеріальними активами і підлягають відображенню в складі витрат звітного періоду, у якому вони були здійснені, такі витрати:

- на дослідження;
- на підготовку і перепідготовку кадрів;
- на рекламу;
- на створення, реорганізацію та переміщення банку або його частини;
- на створення внутрішньої ділової репутації банку, вартість видань.

Первісна вартість об'єкта нематеріальних активів, створених банком, охоплює прямі витрати на оплату праці, єдиного соціального внеску (ЄСВ), прямі матеріальні витрати, інші витрати, що безпосередньо пов'язані зі створенням цього активу.

Підтримання об'єкта нематеріальних активів у робочому стані – це витрати на підтримання об'єкта у придатному для використання стані, тобто проведення поточного ремонту. При проведенні поточного ремонту очікувані майбутні економічні вигоди від експлуатації нематеріального активу не збільшуються, тому витрати пов'язані з проведенням поточного ремонту, збільшують витрати періоду, у якому він відбувався.

Удосконалення нематеріальних активів (капітальний ремонт, модернізація) сприятимуть збільшенню первісно очікуваних майбутніх економічних вигод від експлуатації активу та строку використання, тому на суму витрат збільшується первісна вартість нематеріального активу.

Вартість усіх нематеріальних активів підлягає амортизації. Нарахування амортизації здійснюється протягом строку корисного використання (експлуатації) об'єкта, який установлюється банком. Нематеріальні активи чутливі до морального старіння і строк їх корисного використання не може бути більшим, ніж 20 років.

2 Бухгалтерський облік нематеріальних активів ведеться щодо кожного об'єкта за такими їх групами:

- права на користування майном (земельною ділянкою, будівлею та ін.);
- права на торговельні марки, знаки для товарів і послуг;
- право на комп'ютерні програми, бази даних;
- незавершені капітальні інвестиції в нематеріальні активи;
- інші нематеріальні активи (право на проведення діяльності та ін).

Банки самостійно визначають групи обліку залежно від виду та способу використання нематеріальних активів у своїй діяльності.

Нематеріальні активи обліковуються за рахунками 4300 «Нематеріальні активи», 4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів».

У бухгалтерському обліку банку придбання нематеріальних активів відображається такими проведеннями:

1 Перераховані кошти постачальнику за об'єкт нематеріальних активів:

Дебет 3510 «Дебіторська заборгованість з придбання активів»

Кредит 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ».

2 Надійшов від постачальника об'єкт нематеріальних активів:

Дебет 4300 «Нематеріальні активи»

Кредит 3510 «Дебіторська заборгованість з придбання активів».

Створення нематеріальних активів відображається в бухгалтерському обліку такими проведеннями:

1 Сплачені послуги сторонніх організацій:

Дебет 4310 «Капітальні інвестиції за не введеними в експлуатацію нематеріальними активами»

Кредит 1200 «Кореспондентський рахунок банку в НБУ».

2 Нарахована заробітна плата працівникам:

Дебет 4310 «Капітальні інвестиції за не введеними в експлуатацію нематеріальними активами»

Кредит 3652 «Нарахування працівникам банку за заробітною платою».

3 Нараховані обов'язкові платежі до фондів соціального страхування, пов'язаних з оплатою праці:

Дебет 4310 «Капітальні інвестиції за не введеними в експлуатацію нематеріальними активами»

Кредит 3622 «Кредиторська заборгованість за податками та обов'язковими платежами, крім податку на прибуток».

4 Списані матеріали на створення об'єкта нематеріальних активів:

Дебет 4310 «Капітальні інвестиції за не введеними в експлуатацію нематеріальними активами»

Кредит 3400 «Запаси матеріальних цінностей на складі».

5 Віднесення суми завершених капітальних інвестицій на вартість об'єкта нематеріальних активів (введення в експлуатацію об'єкта нематеріальних активів):

Дебет 4300 «Нематеріальні активи»

Кредит 4310 «Капітальні інвестиції за не введеними в експлуатацію нематеріальними активами».

Метод нарахування амортизації нематеріальних активів обирається банком самостійно, залежно від умов отримання майбутніх економічних вигод. У разі зміни методу нарахування амортизації новий метод застосовується, починаючи з місяця, наступного за тим, у якому відбулися зміни. Банк має регулярно, наприкінці кожного фінансового року, переглядати методи нарахування амортизації нематеріальних активів та вносити відповідні зміни в облікову політику банку.

Нарахування амортизації нематеріальних активів відображається в обліку шляхом збільшення витрат звітного періоду та збільшення суми зносу нематеріальних активів такими бухгалтерськими проведеннями:

Дебет 7499 «Інші витрати»

Кредит 4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів».

Під час списання з балансу нематеріальних активів з частковм зносом здійснюються такі проведення:

1 Списується знос нематеріального активу:

Дебет 4309 «Накопичена амортизація нематеріальних активів»

Кредит 4300 «Нематеріальні активи».

2 Списується залишкова вартість нематеріального активу:

Дебет 7490 «Негативний результат від вибуття нематеріальних активів та основних засобів»

Кредит 4300 «Нематеріальні активи».

Вкладення банку в статутний капітал підприємства у формі нематеріальних активів відображається за справедливою вартістю переданих активів. У бухгалтерському обліку здійснюються такі проведення:

Дебет 4103 «Інвестиції в асоційовані небанківські фінансові установи»

Кредит 4300 «Нематеріальні активи».

Тема 9. Облік операцій з лізингу (2 год)

План

1 Загальні вимоги щодо відображення в бухгалтерському обліку лізингу (оренди).

2 Відображення в бухгалтерському обліку операцій з фінансового лізингу (оренди).

3 Відображення в бухгалтерському обліку операцій з оперативного лізингу (оренди).

1 Лізинг – це господарська операція, за якою лізингодавець передає лізингоодержувачу право користування активом за плату на певний період часу.

Об'єктом лізингу (оренди) є необоротні активи, що є власністю лізингодавця або придбані ним у власність за дорученням і погодженням з лізингоодержувачем у відповідного продавця майна.

Залежно від умов лізингу (оренди) щодо передавання всіх ризиків і вигод, пов'язаних з правом власності на актив, лізинг (оренда розглядається як фінансовий або оперативний). Фінансовий лізинг (оренда) – це оренда, умовами якої передбачається передавання всіх ризиків і вигод, пов'язаних з правом власності на актив. Право власності може з часом передаватися або не передаватися. Лізинг (оренда), що не передбачає передавання всіх ризиків і вигод, пов'язаних з правом власності на актив, класифікується як оперативний. Класифікація лізингу (оренди) як фінансового або оперативного залежить від суті операції, а не від форми договору.

Для визначення операції з фінансового лізингу (оренди) використовуються критерії, які окремо або в поєднанні обумовлюють класифікацію лізингу (оренди) як фінансового, а саме:

1) наприкінці строку дії лізингу (оренди) право власності або інші речові права на актив переходять до лізингоодержувача;

2) лізингоодержувач має право на купівлю цього активу за ціною, яка значно нижча від справедливої вартості на дату реалізації цього права, а на початку строку лізингу (оренди) є обґрунтована впевненість у тому, що це право буде реалізовано;

3) строк дії лізингу (оренди) становить більшу частину строку корисного використання активу, навіть за умови, що право власності не передаватиметься.

На початок строку дії лізингу (оренди) теперішня вартість мінімальних лізингових (орендних) платежів має бути не меншою, ніж справедлива вартість активу, переданого в лізинг (оренду).

Облік лізингованих операцій ведеться згідно з Інструкцією з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України, затвердженою Постановою Правління Національного банку України від 20 грудня 2005 р. № 480.

Для обліку основних засобів і нематеріальних активів, переданих чи отриманих у лізинг, використовуються рахунки 4-го класу Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України.

За оперативним лізингом (орендою) активи відображаються на балансі лізингодавця, а за фінансовим – на балансі лізингоодержувача.

У договорі про фінансовий лізинг (оренду) може передбачатися розрахунок лізингових (орендних) платежів на весь строк дії лізингу (оренди). Лізингоодержувач щомісяця сплачує лізингодавцю певну суму за використання майна у вигляді лізингової плати. Лізингова плата включає частину вартості об'єкта лізингу; суму, що сплачується як проценти за залучений кредит для придбання майна за договором лізингу; винагороду; інші витрати лізингодавця, передбачені договором лізингу.

2 Активи, передані у фінансовий лізинг (оренду), обліковуються лізингодавцем як виданий кредит згідно з вимогами Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування та використання резервів під кредитні ризики в банках України, затвердженої Постановою Правління Національного банку України від 15 вересня 2004 р. № 435.

Лізингоодержувач відображає в балансі отримані необоротні активи одночасно як актив і зобов'язання.

Лізингодавець відображає в бухгалтерському обліку наданий у фінансовий лізинг (оренду) об'єкт необоротних активів у сумі

мінімальних лізингованих орендних платежів і негарантованої ліквідаційної вартості за рахунками 1525 А «Фінансовий лізинг (оренда), що наданий іншим банкам», 2071 А «Фінансовий лізинг (оренда), що наданий суб'єктам господарювання».

Різниця між сумою мінімальних лізингових (орендних) платежів і негарантованої ліквідаційної вартості об'єкта фінансового лізингу (оренди) та теперішньою його вартістю, визначеною лізинговою (орендою) ставкою процента, є доходом лізингодавця.

Розподіл доходу між звітними періодами протягом строку лізингу (оренди) здійснюється із застосуванням лізингової (орендної) ставки процента до залишку заборгованості лізингоодержувача за кредитом на початок звітного періоду.

Бухгалтерські проведення:

1 Передача основних засобів у фінансовий лізинг:

Дебет 1525 А «Фінансовий лізинг (оренда), що наданий іншим банкам», 2071 А «Фінансовий лізинг (оренда), що наданий суб'єктам господарювання»

Дебет 4309 КА «Накопичена амортизація нематеріальних активів», 4409 КА «Знос основних засобів», 7490 А «Негативний результат від вибуття нематеріальних активів та основних засобів»

Кредит 4300 А «Нематеріальні активи», 4400 А «Основні засоби» – на суму залишкової вартості об'єкта фінансового лізингу (оренди).

2 Нарахування доходу та амортизації витрат за операціями з фінансового лізингу (оренди):

Дебет 1528 А «Нараховані доходи за кредитами, що надані іншим банкам», 2078 А «Нараховані доходи за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання»

Кредит 6018 П «Процентні доходи за фінансовим лізингом (орендою), що наданий іншим банкам», 6028 П «Процентні доходи за фінансовим лізингом (орендою), що наданий суб'єктам господарювання» – на суму нарахованого доходу.

Дебет 6028 П «Процентні доходи за фінансовим лізингом (орендою), що наданий суб'єктам господарювання»

Кредит 2075 А «Неамортизована премія за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання» – на суму амортизації премії.

3 Отримання лізингодавцем суми лізингового (орендного) платежу:

Дебет 1200 А «Кореспондентський рахунок банку в НБУ», 2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»

Кредит 1528 А «Нараховані доходи за кредитами, що надані іншим банкам», 2078 А «Нараховані доходи за кредитами в інвестиційну діяльність, що надані суб'єктам господарювання» - на суму отриманого доходу.

Кредит 1525 А «Фінансовий лізинг (оренда), що наданий іншим банкам», 2071 А «Фінансовий лізинг (оренда), що наданий суб'єктам господарювання» – на суму компенсації вартості об'єкта фінансового лізингу (оренди).

Відображення в бухгалтерському обліку фінансового лізингу (оренди) лізингоодержувачем. Основні засоби та нематеріальні активи, отримані у фінансовий лізинг (оренду), обліковуються лізингоодержувачем на окремих аналітичних рахунках балансових рахунків: 4300 А «Нематеріальні активи», 4400 А «Основні засоби».

На початок строку лізингу (оренди) основні засоби та нематеріальні активи, отримані лізингоодержувачем у фінансовий лізинг (оренду), обліковуються за найменшою з оцінок: справедливою вартістю необоротного активу або теперішньою вартістю суми мінімальних лізингових (орендних) платежів.

Витрати лізингоодержувача, пов'язані з оформленням договору про фінансовий лізинг (оренду), включаються до вартості активу під час його первісного визнання.

Витрати лізингоодержувача на поліпшення об'єкта фінансового лізингу (оренди) (модернізація, модифікація, добудова, дообладнання, реконструкція тощо), які приводять до збільшення майбутніх економічних вигод, які первісно очікувалися від його використання, відображаються як капітальні інвестиції, що включаються до вартості об'єкта фінансового лізингу (оренди).

Лізингоодержувач протягом періоду очікуваного використання активу нараховує амортизацію основних засобів і нематеріальних активів, отриманих у фінансовий лізинг (оренду). Періодом очікуваного використання об'єкта фінансового лізингу (оренди) є строк корисного використання – якщо договором передбачено перехід права власності на актив до лізингоодержувача (орендаря), або коротший з двох періодів – строк лізингу (оренди) або строк корисного використання об'єкта фінансового лізингу (оренди) – якщо переходу права власності на об'єкт фінансового лізингу (оренди) не передбачено. Метод нарахування амортизації об'єкта фінансового лізингу (оренди) визначається лізингоодержувачем відповідно до порядку нарахування амортизації власних основних засобів і нематеріальних активів.

Витрати на утримання об'єкта необоротних активів, одержаного у фінансовий лізинг (оренду), у бухгалтерському обліку відображаються за рахунком 7421 А «Витрати на утримання основних засобів, що отримані у лізинг (оренду)» .

Бухгалтерські проведення:

1 Отримання основних засобів і нематеріальних активів у фінансовий лізинг:

Дебет 4300 А «Нематеріальні активи», 4400 А «Основні засоби»

Кредит 3615 П «Кредиторська заборгованість за фінансовим лізингом (орендою)».

2 Поліпшення об'єкта фінансового лізингу (оренди) (на суму завершених капітальних інвестицій):

Дебет 4400 А «Основні засоби»

Кредит 4430 А «Капітальні інвестиції за незавершеним будівництвом і за не введеними в експлуатацію основними засобами».

3 Нарахування витрат за активами, отриманими у фінансовий лізинг (оренду):

Дебет 7028 А «Процентні витрати за фінансовим лізингом (орендою)»

Кредит 3678 П «Інші нараховані витрати».

4 Сплата лізингоодержувачем орендних платежів:

Дебет 3678 П «Інші нараховані витрати»

Кредит 1200, 2600 – на суму нарахованих витрат за отриманими активами у фінансовий лізинг.

Дебет 3615 П «Кредиторська заборгованість за фінансовим лізингом (орендою)»

Кредит 1200, 2600 – на суму зобов'язання за фінансовим лізингом (орендою).

5 Нарахування амортизації об'єкта фінансового лізингу (оренди):

Дебет 7423 А «Амортизація»

Кредит 4309, 4409.

6 Перехід за умовою лізингу (оренди) основних засобів і нематеріальних активів, отриманих у фінансовий лізинг (оренду), у власність лізингоодержувача:

Дебет 4300, 4400

Кредит 4300, 4400;

- одночасно на суму зносу і накопиченої амортизації:

Дебет 4309, 4409

Кредит 4309, 4409.

3 Оперативний лізинг (оренда) – господарська операція юридичної або фізичної особи, що передбачає відповідно до договору оперативного лізингу (оренди) передання орендарю основних фондів, придбаних або виготовлених орендодавцем на умовах, інших ніж передбачаються фінансовим лізингом.

Відображення в бухгалтерському обліку оперативного лізингу (оренди) лізингодавцем. Основні засоби і нематеріальні активи, передані в оперативний лізинг (оренду), обліковуються лізингодавцем на окремих аналітичних рахунках: 4300 А «Нематеріальні активи», 4400 А «Основні засоби».

Лізингодавець протягом строку лізингу (оренди) нараховує амортизацію за активами, переданими в оперативний лізинг (оренду), та лізингові (орендні) платежі.

Бухгалтерські проведення:

1 Передача основних засобів і нематеріальних активів в оперативний лізинг:

Дебет 4300, 4400, 4309, 4409

Кредит 4300, 4400, 4309, 4409.

2 Нарахування амортизації основних засобів і нематеріальних активів, переданих в оперативний лізинг:

Дебет 7423 А «Амортизація»

Кредит 4309, 4409.

3 Нарахування лізингових орендних платежів:

Дебет 3578 А «Інші нараховані доходи»

Кредит 6395 П «Дохід від оперативного лізингу (оренди)».

4 Отримання нарахованих лізингових (орендних) платежів:

Дебет 1200, 2600, 2620

Кредит 3578 А «Інші нараховані доходи».

5 Повернення лізингодавцю основних засобів і нематеріальних активів, переданих в оперативний лізинг:

Дебет 4300, 4400

Кредит 4300, 4400;

- одночасно:

Дебет 4309, 4409

Кредит 4309, 4409.

Відображення в бухгалтерському обліку оперативного лізингу (оренди) лізингоодержувачем. Прийняті в оперативний лізинг (оренду) активи обліковуються лізингоодержувачем за позабалансовим рахунком 9840 А «Основні засоби та нематеріальні активи, прийняті в оперативний лізинг (оренду)» за вартістю, що зазначається в договорі про оперативний лізинг (оренду).

Лізингоодержувач протягом строку лізингу (оренди) нараховує лізингові (орендні) платежі.

Витрати лізингоодержувача на поліпшення об'єкта оперативного лізингу (оренди), що приводять до збільшення майбутніх економічних вигод, які первісно очікувалися від його використання, відображаються лізингоодержувачем як капітальні інвестиції у створення (будівництво) інших необоротних матеріальних активів.

Витрати на утримання об'єкта необоротних активів, отриманого в оперативний лізинг (оренду), у бухгалтерському обліку відображаються за рахунком 7421 А «Витрати на отримання основних засобів, що отримані у лізинг (оренду)».

Бухгалтерські проведення:

1 *Прийняття основних засобів в оперативний лізинг:*

Дебет 9840 А «Основні засоби та нематеріальні активи, що прийняті в оперативний лізинг (оренду)»

Кредит 9910.

2 *Нарахування лізингових (орендних) платежів:*

Дебет 7395 А «Витрати на оперативний лізинг (оренду)»

Кредит 3678 П «Інші нараховані витрати».

3 *Сплата лізингових (орендних) платежів:*

Дебет 3678 П «Інші нараховані витрати»

Кредит 1200, 2600, 2620.

4 *Повернення об'єкта оперативного лізингу (оренди) лізингодавцю:*

Дебет 9910

Кредит 9840.

Тема 10. Облік капіталу (2 год)

План

1 Характеристика рахунків, призначених для обліку капіталу.

2 Облік операцій з формування капіталу банку.

3 Облік результатів поточного року та розподілу прибутку.

1 В основі бухгалтерського обліку лежить принцип збалансованості:

$$\text{Активи} = \text{Зобов'язання} + \text{Капітал} \quad (A = Z + K)$$

З цієї формули видно, що частина активів покривається капіталом власників, а інша частина капіталу створюється в процесі діяльності банку.

Капітал банку – це залишковий інтерес в активах банку після нарахування його зобов'язань. Відповідно до статті 30 Закону України «Про банки і банківську діяльність» капітал банку включає:

- основний капітал;
- додатковий капітал.

Бухгалтерський облік акціонерного капіталу ґрунтується на концепції джерел капіталу, згідно з якою капітал власників відображають на різних рахунках розділу «Статутний капітал та інші фонди банку».

Для обліку капіталу відповідно до його складових (джерел) використовуються рахунки 5-го класу Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України.

Капітал банку обліковується у 5-му класі Плану рахунків, який складається з двох розділів:

50 Статутний капітал та інші фонди банку

51 Результати переоцінки

Група 500 «Статутний капітал» включає рахунки:

5000 П Зареєстрований статутний капітал банку

5001 КП Несплачений зареєстрований статутний капітал банку

5002 КП Власні акції (частки, паї), що викуплені в акціонерів (учасників)

5003 П Дивіденди, що спрямовані на збільшення статутного капіталу

Залишки на рахунках 5001 та 5002 зменшують залишок за рахунком 5000, завдяки чому банківський баланс завжди дає реальну картину щодо суми сплаченого зареєстрованого статутного капіталу.

Приклад

Залишок за рахунком 5000 (П) становить 55,5 млн грн.

Залишок за рахунком 5001 (КП) становить 3 млн грн.

Отже, сума сплаченого зареєстрованого статутного капіталу становить 52,5 млн грн.

Група 501 «Емісійні різниці» має рахунок з такою ж назвою, призначений для обліку різниць понад номінал акцій, з якими акції можуть реалізуватись акціонерам.

Рахунки групи 502 «Загальні резерви банку» призначені для обліку резервів, що створюються за рахунок прибутку.

За рахунками групи 503 «Результати минулих років» обліковується нерозподілений прибуток, зароблений банком (рахунок 5030) та непокриті збитки минулих років (рахунок 5031).

Рахунки групи 504 «Результати звітнього року, що очікують затвердження» призначені для обліку прибутку та збитку за звітний рік до його затвердження зборами акціонерів і розподілу.

Рахунки розділу 51 групи 510 призначені для обліку результатів переоцінки основних засобів (5100), нематеріальних активів (рахунок 5101).

Слід звернути увагу на те, що рахунки 5-го класу пасивні, за винятком: 5001, 5002 (контрпасивні), 5031, 5041 (активні).

За пасивними рахунками обліковуються складові банківського капіталу: статутний капітал, емісійні різниці, резерви, результат переоцінки, прибутки.

Контрпасивні рахунки, зменшуючи вартість відповідного пасиву, показують його реальну вартість: так, несплачений капітал показує, що не всі зареєстровані акції реалізовані, наявність власних акцій, викуплених у акціонерів, також свідчить про те, що фактично акцій реалізовано менше, ніж зареєстровано.

За активними рахунками обліковуються негативні фінансові результати діяльності банку – збиток минулих років чи збиток звітнього року, оскільки вони зменшують капітал.

Рахунки цього класу можуть кореспондувати з дебіторами, кредиторами та рахунками грошових коштів лише у разі сплати дивідендів та внесків акціонерів. У всіх інших випадках рахунки 5-го класу кореспондують між собою.

2 Статутний капітал акціонерного банку формується шляхом випуску акцій на заплановану суму статутного капіталу банку, що передбачається установчою угодою та статутом банку.

Незалежно від валюти внесеного вкладу вартість акцій виражається в гривнях.

Додатковий випуск акцій можливий, коли всі раніше випущені акції повністю сплачені. Забороняється випуск акцій для покриття збитків, пов'язаних з господарською діяльністю акціонерного товариства.

Після державної реєстрації банку сума статутного капіталу відображається в обліку:

1 Зареєстрований статутний капітал банку:

Дебет 5001 КП «Несплачений зареєстрований статутний капітал»

Кредит 5000 П «Зареєстрований статутний капітал».

2 Сплачена частина зареєстрованого статутного капіталу банку:

Дебет 1200, 2600, 1001

Кредит 5001.

Статутний капітал після його реєстрації формується шляхом продажу акцій акціонерам за номінальною вартістю чи з емісійною різницею.

Приклад

Банк реалізує 100 власних акцій фізичним особам за готівку на суму 10 200 грн за номінальною вартістю однієї акції 100 грн.

У синтетичному обліку операції відображаються:

Дебет 1001 – Кредит 5001 – 10 000 грн (номінальна вартість акцій).

Дебет 1001 - Кредит 5010 – 200 грн (емісійні різниці).

Особливістю обліку наступних емісій, призначених для збільшення статутного капіталу, є те, що внески акціонерів до реєстрації статутного капіталу накопичуються на пасивному рахунку 3630 «Внески за незареєстрованим статутним капіталом». Після реєстрації статутного капіталу проводяться облікові процедури:

на суму сплаченої частини збільшення статутного капіталу:

Дебет 3630 - Кредит 5000

на суму несплаченої частини:

Дебет 5001 - Кредит 5000

Банк повинен реєструвати кожного акціонера. Кожному акціонеру відкривається аналітичний рахунок за рахунком 5001.

Банк може викупити власні акції у акціонера та перепродати їх іншому акціонеру. В разі викупу власних акцій без продажу іншим акціонерам зменшується статутний капітал банку. Це можливо тільки на підставі рішення загальних зборів акціонерів, а також у разі ліквідації комерційного банку.

Для обліку власних акцій, викуплених у акціонерів, застосовується рахунок 5002 «Власні акції банку (частки, паї), які викуплені у акціонерів (учасників)». За цим рахунком акції обліковуються за номіналом.

За дебетом рахунка проводяться суми вартості акцій, викуплених у власників, за кредитом – суми знову реалізованих акцій чи суми фактичного зменшення статутного капіталу.

Перепродаж акцій здійснюється за ринковою вартістю. Різниця між ринковою вартістю та номіналом має визнаватися як емісійний дохід або витрати й обліковується за рахунком 5010 «Емісійні різниці». Одночасно з продажем акцій здійснюється закриття і відкриття аналітичних рахунків акціонерів.

Анулювання викуплених у акціонерів акцій проводиться за номінальною вартістю і відображається в обліку:

Дебет 5000 «Зареєстрований статутний капітал банку»

Кредит 5002 «Власні акції банку, що викуплені в акціонерів».

3 Прибуток – це фінансовий результат діяльності банку за звітний період. Прибуток є складовою банківського капіталу і визначається як різниця між доходами та витратами:

Прибуток = Доходи – Витрати.

В останній робочий день звітного року рахунки 6-го класу «Доходи» та 7-го класу «Витрати» закриваються перерахуванням залишків за умови перевищення доходів над витратами на рахунок 5040 «Прибуток звітного року, що очікує затвердження».

Кредитовий залишок за рахунком 5040 свідчить про отриманий прибуток, дебетовий залишок за рахунком 5041 – про збиток.

Зароблений за звітний період прибуток (збиток) затверджується і розподіляється зборами акціонерів. За рахунок прибутку банки створюють резервний фонд, загальні резерви, фонди дивідендів, що відображається в обліку:

Дебет 5040 «Прибуток чи збиток минулого року, що очікує затвердження»

Кредит 5020 «Загальні резерви»

Кредит 5021 «Резервний фонд»

Кредит 5022 «Інші фонди»

Кредит 5003 «Дивіденди, які спрямовані на збільшення статутного капіталу»

Кредит 3631 «Кредиторська заборгованість перед акціонерами банку за дивідендами».

Залишок нерозподіленого прибутку обліковується банком за рахунком 5030 «Нерозподілені прибутки минулих років»:

Дебет 5040

Кредит 5030.

В аналітичному обліку банк на власний розсуд може відкривати окремі рахунки для деталізації сум, облікованих за рахунком 5030 «Нерозподілені прибутки минулих років», наприклад, рахунки фонду надання допомог, преміального фонду, фонду надання позик працівникам. Деталізація також можлива рахунками 8-го класу «Управлінський облік».

Банк не повинен допускати ситуації, за якої суми збитків спричинять зменшення капіталу банку, що у свою чергу призведе до погіршення показників діяльності банку, а можливо, і до банкрутства.

Впродовж фінансового року облік доходів та витрат ведеться наростаючими підсумками (методом накопичувань), поточний фінансовий результат відображається в обліку за допомогою технічного рахунку, який протягом року відіграє роль рахунка 5040.

Проміжний фінансовий результат має місце в щоденних банківських балансах, але рахунки 6-го та 7-го класів фактично не закриваються.

Дивіденди визначаються у гривнях за акцію або як процент від нормальної вартості та сплачуються після їх оголошення загальними зборами акціонерів або радою банку. Як правило, є певний проміжок часу між датою оголошення та датою сплати дивідендів.

На дату оголошення нараховуються дивіденди, що відображаються бухгалтерськими проведеннями:

1 Нараховані дивіденди акціонерам:

Дебет 5040 «Прибуток звітного року, що очікує затвердження»

Кредит 3631 «Кредиторська заборгованість перед акціонерами банку за дивідендами».

2 Виплачені дивіденди акціонерам:

Дебет 3631 «Кредиторська заборгованість перед акціонерами банку за дивідендами»

Кредит 1001, 1200, рахунки акціонерів.

3 Нараховані дивіденди, спрямовані на збільшення статутного капіталу банку:

Дебет 5040 «Прибуток звітного року, що очікує затвердження»

Кредит 5003 «Дивіденди, що спрямовані на збільшення статутного капіталу».

4 Збільшення статутного капіталу банку за рахунок нарахованих дивідендів:

Дебет 5003 «Дивіденди, що спрямовані на збільшення статутного капіталу»

Кредит 5000 «Зареєстрований статутний капітал банку».

Тема 11. Облік операцій з цінними паперами (2 год)

План

1 Характеристика та загальні принципи оцінки цінних паперів у портфелях банку.

2 Облік боргових цінних паперів власної емісії.

1 Банки здійснюють операції на ринку цінних паперів з метою:

- отримання прибутку від власних інвестицій у цінні папери за рахунок отриманих банком процентів, дивідендів і зростання ринкової вартості цінних паперів;

- розширення сфери впливу банку та залучення нових клієнтів за рахунок власності в капіталах підприємств та організацій;

- отримання прибутку від надання клієнтам послуг за операціями з цінними паперами;

- залучення додаткових ресурсів для здійснення банківської діяльності на основі емісії цінних паперів.

Цінні папери, що обертаються на ринку цінних паперів, можна класифікувати:

- за видами;

- видами сплати доходу;

- формою випуску.

На ринку цінних паперів банки можуть виступати як інвестори, емітенти, а також здійснювати посередницькі операції.

Інвестиційними операціями називають вкладення коштів у цінні папери, і така діяльність банку є альтернативною стосовно

кредитування. Інтенсивність вкладення банками інвестицій у цінні папери залежить від потреби клієнтів банку у кредитних ресурсах і прогнозу динаміки процентних ставок на ринку кредитів.

Відносини, що виникають під час розміщення та обігу цінних паперів, регулює Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок», прийнятий Верховною Радою України 23 лютого 2006 р.

Правила відображення в бухгалтерському обліку операцій з придбання, продажу, розміщення, випуску та погашення цінних паперів визначає Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з цінними паперами в банках України, затверджена Постановою Правління НБУ від 3 жовтня 2005 р. № 358.

Інструкція розроблена відповідно до вимог міжнародних стандартів бухгалтерського обліку 32 «Фінансові інструменти: розкриття та подання інформації», 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» і національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку 12 «Фінансові інвестиції», 13 «Фінансові інструменти».

Вкладення банку в цінні папери класифікують, як:

- торговий портфель;
- портфель банку на продаж;
- портфель банку до погашення;
- інвестиції в асоційовані та дочірні компанії.

Ознаками класифікації портфелів цінних паперів є:

- намір інвестора;
- характеристика цінного папера;
- період зберігання.

Визнання цінних паперів відображається в обліку на дату розрахунку.

Дата розрахунку – дата, з якої актив передається банку або з якої актив передається банком. З цієї дати починається і припиняється нарахування процентів за активами і зобов'язаннями банку.

При придбанні цінні папери первісно оцінюються за справедливою вартістю з урахуванням витрат на операції з придбання таких цінних паперів.

Справедлива вартість – сума, за якою можливі обмін активу або оплата зобов'язання.

Витрати на операції з придбання боргових цінних паперів у портфель на продаж або до погашення збільшують суми премії або зменшують суми дисконту.

Боргові цінні папери обліковуються з погляду складових, поданих на рисунку 4.

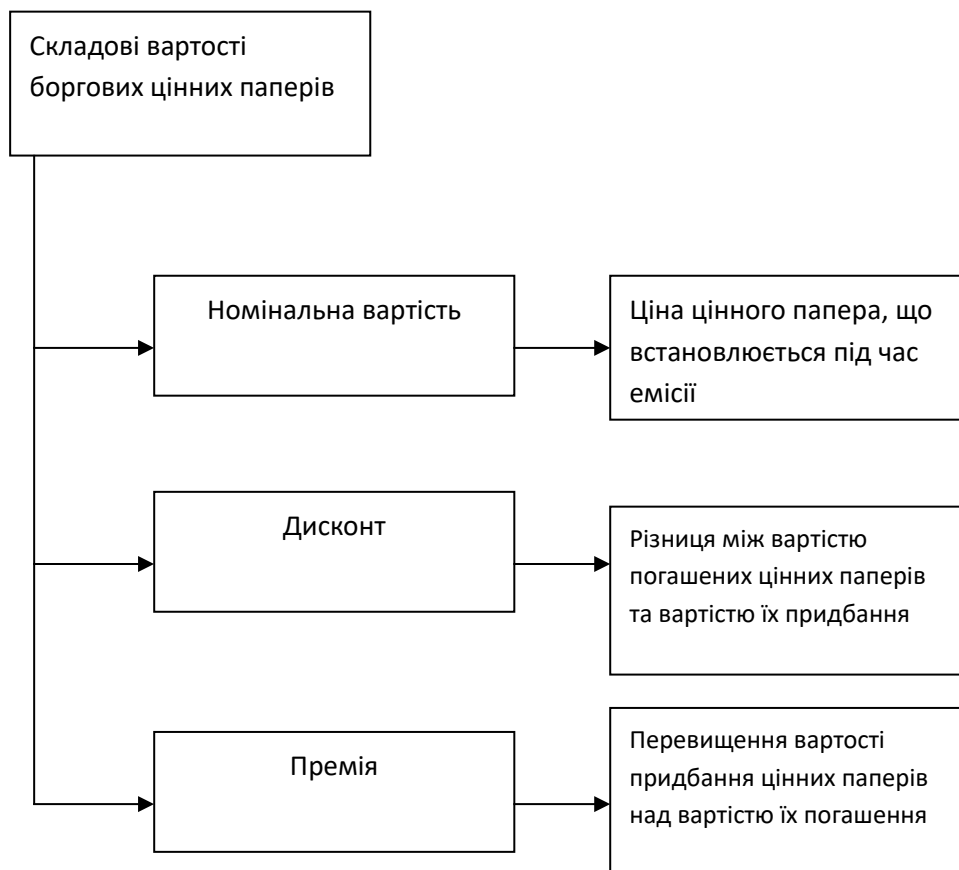

Рисунок 4 – Складові вартості боргових цінних паперів

Зміна справедливої вартості у період між датою операції та датою розрахунку відображається за рахунками:

- доходів і витрат (цінні папери у торговому портфелі);
- капіталу (цінні папери у портфелі на продаж).

На кожну наступну дату балансу всі цінні папери оцінюються за їх справедливою вартістю, крім:

- цінних паперів, що утримуються до погашення;

- акцій та інших цінних паперів з нефіксованим прибутком у портфелі на продаж, справедливу вартість яких неможливо достовірно визначити;

- інвестицій в асоційованій та дочірній компанії.

Справедлива вартість цінних паперів, що перебувають в обігу на організаційно оформлених ринках, визначається за їх ринковою вартістю на основі котирувань цін з активного ринку. Якщо немає котирувань на окремі цінні папери, то для визначення їх справедливої вартості банки посилаються на ринкову ціну подібного фінансового інструменту.

Акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком у портфелі на продаж, справедливу вартість яких неможливо визначити, відображаються на дату балансу за їхньою собівартістю з урахуванням зменшення їх корисності.

Собівартість цінного папера – це ціна придбання цінного папера, включаючи накопичені проценти та витрати на операції з придбання.

Цінні папери, що утримуються банком до їх погашення, відображаються на дату балансу за амортизованою собівартістю з використанням ефективної ставки процента.

Інвестиції в асоційованій компанії відображаються на дату балансу за методом участі в капіталі (метод, згідно з яким балансова вартість інвестицій відповідно збільшується або зменшується на суму частки інвестора в чистому прибутку або збитку об'єкта інвестування за звітний період та на суму частки інвестора в сумі зміни загальної величини власного капіталу об'єкта інвестування).

Усі цінні папери, крім торгового портфеля, переглядаються в аспекті зменшення користі. Зменшення балансової вартості цінних паперів відображається лише на суму, що не призводить до від'ємного значення їх вартості. Якщо вартість цінних паперів досягає нуля, то у бухгалтерському обліку вони відображаються за нульовою вартістю до прийняття банком рішення про їх списання.

Дисконт або премія за борговими цінними паперами в портфелях на продаж та до погашення амортизується протягом періоду з дати придбання до дати їх погашення за методом ефективної ставки процента.

Сума амортизації дисконту збільшує процентний дохід, а сума амортизації премії зменшує процентний дохід за цінними паперами. Дисконт (премії) не амортизується, якщо їх величина на дату придбання є несуттєвою (менше ніж 1 % від суми номіналу). У такому разі сума дисконту або премії збільшує або зменшує процентні доходи під час первісного визнання цінного папера.

Проценти нараховуються залежно від умов випуску цінних паперів, але не рідше одного разу на місяць протягом періоду на дату придбання цінних паперів до дати його погашення. Сума амортизації нараховується одночасно з нарахуванням процентів.

Цінні папери, надані в довірче управління, обліковуються за окремими аналітичними рахунками балансових рахунків, за якими вони обліковувались до надання в довірче управління, з подальшим здійсненням операцій з переоцінки амортизації дисконту або премії, нарахування доходу тощо.

У Плані рахунків бухгалтерського обліку банків України операції з цінними паперами обліковуються за балансовими та позабалансовими рахунками. Вкладення в цінні папери та інвестиції зазначаються в активі балансу, а випуск цінних паперів власного боргу – в пасиві балансу.

Вкладення банку в цінні папери, які рефінансуються НБУ, обліковується в 1-му класі Плану рахунків, вкладення в цінні папери інших емітентів та цінні папери власного боргу – на рахунках 3-го класу, інвестиції в асоційовані та дочірні компанії – на рахунках 4-го класу Плану рахунків, позабалансові операції – на рахунках 9-го класу.

2 Банки з метою формування оптимальної структури ресурсної бази й отримання додаткових ресурсів для здійснення активних операцій можуть випускати власні боргові зобов'язання.

Цінні папери власного боргу обліковуються за рахунками груп:

330 «Короткострокові цінні папери власного боргу, емітовані банком»

331 «Довгострокові цінні папери власного боргу, емітовані банком»

332 «Короткострокові ощадні (депозити) сертифікати, емітовані банком»

333 «Довгострокові ощадні (депозити) сертифікати, емітовані банком»

334 «Ощадні (депозити) сертифікати на вимогу, емітовані банком»

Боргові цінні папери можуть продаватися за номіналом, зі зниженою ціною (дисконтом) або з надбавкою (премією). Кожна складова обліковується за відповідними рахунками. Операції з продажу цінних паперів власного боргу відображаються в обліку такими проведеннями:

Дебет 1200, 2600, 1001

Кредит 3300 П «Короткострокові прості векселі, емітовані банком», 3305 П «Інші короткострокові цінні папери власного боргу, емітовані банком», 3310 П «Довгострокові прості векселі, емітовані банком», 3315 П «Інші довгострокові цінні папери власного боргу, емітовані банком», 3320 П «Короткострокові ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком», 3330 П «Довгострокові ощадні (депозитні) сертифікати, емітовані банком», 3340 П «Ощадні (депозитні) сертифікати на вимогу, емітовані банком» – на суму номіналу.

Тема 12. Облік операцій в іноземній валюті (2 год)

План

1 Особливості відображення статей в іноземній валюті у фінансовій звітності. Правила оцінки валютних статей балансу.

2 Порядок відображення в обліку операцій в іноземній валюті та банківських металлах.

1 Методологічні засади відображення в бухгалтерському обліку інформації про операції в іноземній валюті, що здійснюють банки України, ґрунтуються на основних вимогах міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку.

У бухгалтерському обліку операції в іноземній валюті та в банківських металах відображаються відповідно до їх економічної суті за балансовими і позабалансовими рахунками Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України з урахуванням вимог нормативно – правових актів Національного банку України з валютного регулювання та контролю.

Бухгалтерський облік операцій в іноземній валюті банки здійснюють у подвійній оцінці, а саме: в номінальній сумі іноземної валюти та гривневому еквіваленті за офіційним курсом.

Операції в іноземній валюті під час первісного визнання відображаються у валюті звітності шляхом перерахунку суми в іноземній валюті із застосуванням офіційного курсу гривні щодо іноземних валют на дату здійснення операції (дата визнання активів, зобов'язань, власного капіталу, доходів і витрат).

На кожен наступний після визнання дату балансу:

- усі монетарні статті в іноземній валюті та банківських металах відображаються в бухгалтерському обліку за офіційним курсом гривні щодо іноземних валют і банківських металів на дату балансу;

- немонетарні статті в іноземній валюті та банківських металах, що обліковуються за собівартістю, відображаються в бухгалтерському обліку за офіційним курсом гривні щодо іноземних валют і банківських металів на дату визнання (дату здійснення операції);

- немонетарні статті в іноземній валюті та банківських металах, що обліковуються за справедливою вартістю, відображаються в бухгалтерському обліку за офіційним курсом гривні щодо іноземних валют і банківських металів на дату визнання їх справедливої вартості.

Доходи і витрати (нараховані, отримані, сплачені) в іноземній валюті відображаються в бухгалтерському обліку за рахунками 6-го і 7-го класів у національній валюті за офіційним курсом гривні щодо іноземних валют на дату їх визнання з використанням технічних рахунків групи 380 «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів».

Активи і зобов'язання в іноземній валюті та банківських металах відображаються у фінансовій звітності в гривневому еквіваленті за офіційним курсом на дату складання звітності або

на дату їх визнання. Залишки за технічними рахунками 3800 АП «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів» та 3801 АП «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів» не включають до фінансової звітності.

Іноземна валюта та банківські метали прийняті банком на зберігання, обліковуються за позабалансовим рахунком 9703 «Інші активи на зберіганні» у гривнях за офіційним курсом на дату прийняття їх на зберігання.

2 Для відображення в бухгалтерському обліку операцій банків в іноземній валюті та банківських металах використовуються такі балансові та позабалансові рахунки:

10 Готівкові кошти

11 Банківські метали

1200 А «Кореспондентський рахунок банку в Національному банку України»;

1500 АП «Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках»;

1600 АП «Кореспондентські рахунки інших банків»;

2600 АП «Кошти на вимогу суб'єктів господарювання»;

2603 П «Розподільчі рахунки суб'єктів господарювання»;

2620 АП «Кошти на вимогу фізичних осіб»;

2650 АП «Кошти на вимогу небанківських фінансових установ»;

2800 А «Дебіторська заборгованість за операціями з купівлі – продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку»;

2801 А «Дебіторська заборгованість за рахунками за цінними паперами для клієнтів банку»;

2900 П «Кредиторська заборгованість за операціями з купівлі – продажу іноземної валюти, банківських та дорогоцінних металів для клієнтів банку»;

2909 П «Інша кредиторська заборгованість за операціями з клієнтами банку».

Відповідні рахунки групи:

354 А «Дебіторська заборгованість за операціями банку з фінансовими інструментами»;

364 П «Кредиторська заборгованість за операціями банку з фінансовими інструментами»;

3800 АП «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

3801 АП «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів»;

3810 АП «Переоцінка фінансових інструментів в іноземній валюті та банківських металах, що обліковуються за позабалансовими рахунками»;

5102 АП «Результати переоцінки цінних паперів у портфелі банку на продаж»;

5104 П «Результати переоцінки за операціями хеджування».

Відповідні рахунки розділу 61 «Комісійні доходи» (залежно від суті комісійної операції):

6204 АП «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами»;

6209 АП «Результат від торговельних операцій з іншими фінансовими інструментами».

Позабалансові рахунки груп:

920 А «Валюта та банківські метали, що куплені, але не отримані»;

935 А «Активи до отримання»;

936 П «Активи до відправлення».

Рахунки:

9703 А «Інші активи на зберіганні»;

9830 А «Документи та цінності, прийняті на інкасо»;

9831 А «Документи і цінності відправлені на інкасо»;

9920 АП «Позабалансова позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами».

Під час відображення в бухгалтерському обліку операцій в іноземній валюті та банківських металах за балансовими рахунками банки можуть використовувати технічні рахунки 3800 та 3801.

Наприкінці кожного операційного дня суми залишків у гривневому еквіваленті за технічними рахунками 3800 та 3801 мають бути тотожними.

Різниця між сумами залишків у відповідній іноземній валюті за аналітичними рахунками 3800 (за офіційним курсом) та 3801 (за курсами договорів) того самого коду іноземної валюти відображається залежно від характеру операцій на балансовому

рахунку 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами».

Різниці між сумами залишків у гривневому еквіваленті відповідної іноземної валюти та банківських металів за аналітичними рахунками 3800 (за офіційним курсом) та 3801 (за курсами договорів) з погляду кодів іноземної валюти та банківських металів, що виникають у зв'язку з математичним округленням, відображаються за балансовим рахунком 6204 «Результат від торгівлі іноземною валютою та банківськими металами».

Для відображення операцій з купівлі – продажу іноземної валюти та банківських металів за позабалансовими рахунками банки можуть використовувати технічний рахунок 9920 АП «Позабалансова позиція банку за іноземною валютою та банківськими металами».

Рахунок 2603 П «Розподільчі рахунки суб'єктів господарювання» банки використовують з метою здійснення валютного контролю відповідно до вимог нормативно - правових актів Національного банку України з валютного регулювання.

Аналітичний облік активів і зобов'язань в іноземній валюті та банківських металах, реалізованих та нереалізованих результатів за операціями в іноземній валюті, відкритих валютних позицій та їх гривневих еквівалентів здійснюється з погляду кодів валют і банківських металів.

Порядок аналітичного обліку за технічними рахунками, використання транзитних рахунків з обліку дебіторської та кредиторської заборгованості з подальшим відображенням операцій за відповідними рахунками за їх призначенням банк визначає самостійно в обліковій політиці.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1 Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. – К.: Преса України, 1997. - 80 с.

2 Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р. № 679 – XIV (зі змінами та доповненнями). – [http:// www.rada.kiev.ua](http://www.rada.kiev.ua)

3 Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 07.12.2000 р. № 2121-III (зі змінами і доповненнями). – [http:// www.rada.kiev.ua](http://www.rada.kiev.ua)

4 Постанова “Про затвердження Міжгалузевої комплексної програми “Здоров’я нації” на 2002-2011 роки”, затверджена Кабінетом Міністрів України від 10 січня 2002 р. № 14. – [http:// www.rada.kiev.ua](http://www.rada.kiev.ua)

5 Методичні вказівки стосовно інспектування банків «Система оцінки ризиків», затверджені Постановою Правління Національного банку України від 15.03.2004 р. № 104. – [http:// www/bank.dov.ua](http://www/bank.dov.ua)

6 Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик – менеджменту в банках України, затверджені Постановою Правління Національного Банку України від 02.08. 2004 р. №361. – [http:// www/bank.dov.ua](http://www/bank.dov.ua)

7 Методичні рекомендації щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України, затверджені Постановою Правління Національного Банку України від 28.03.2007 р. № 98. – [http:// www/bank.dov.ua](http://www/bank.dov.ua)

8 Інструкція про касові операції в банках України, затверджена Постановою Правління НБУ № 337 від 14.08.2003 р. – [http:// www/bank.dov.ua](http://www/bank.dov.ua)

9 Інструкція з організації перевезень валютних цінностей та інкасації коштів в установах банків України, затверджена ПП НБУ № 520 від 13.12.2003 р. – [http:// www/bank.dov.ua](http://www/bank.dov.ua)

10 Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з готівковими коштами та банківськими металами в банках України, затверджена ПП НБУ № 495 від 20.10.2004 р. – [http:// www/bank.dov.ua](http://www/bank.dov.ua)

11 Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України, затверджена ПП НБУ 17.06.2004р. № 280. – <http://www/bank.dov.ua>

12 Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземній валютах, затверджена Постановою Правління НБУ 12.11.2003 р. № 192. – <http://www/bank.dov.ua>

13 Інструкція з бухгалтерського обліку кредитних, депозитних операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України, затверджена Постановою Правління НБУ 15.09.2004 р. № 435. – <http://www/bank.dov.ua>

14 Інструкція з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України, затверджена ПП НБУ від 20.12.2005 р. № 480. – <http://www/bank.dov.ua>

15 Зміни до інструкції з бухгалтерського обліку основних засобів і нематеріальних активів банків України, затверджені ПП НБУ 25.06.2007 р. № 236. – <http://www/bank.dov.ua>

16 Васюренко О.В. Облік і аудит у банках: Навч. посібник. – К.: Знання, 2008. – 623 с.

17 Васюренко О.В. Банківські операції: Навч. посібник. – К.: Знання, 2008. – 318 с.

18 Волкова І.А., Калініна О.Ю. Бухгалтерський облік у банках: Навч. посібник. – 2-ге вид.-К.: Центр учбової літератури, 2011.- 519 с.

19 Галушка Є.О., Охрімівський О.В., Хижняк Й.С. Казначейська справа: Навч. посібник для студентів вищих закладів.- Чернівці: Книги-XXI, 2004.-247 с.

20 Кузьмінська О.Е., Кириленко В.Б. Організація обліку в банках: Навч.-метод. посібник для самост. вивчення дисципліни.- К.: КНЕУ, 2002.-282 с.

21 Кіндрацька Л.М., Семеніченко Ю.К., Тюхляєва М.Ю. Облік у банках: Навч. - метод. посібник для самостійного вивчення дисципліни. – К.: КНЕУ, 2006.-404 с.

22 Кривов'яз Т.В. Бухгалтерський облік у банках: Навч. посібник для дистанційного навчання / За наук.ред.д.е.н., проф..М.І. Сивульського. – К.: Університет «Україна», 2006. – 312 с.

23 Лобозинська С.М. Облік і аудит у банку: Навч. посібник / За ред. проф. С.К. Реверчука. – К.: Знання, 2007. – 630 с.

24 Мороз А.М., Савлук М.І., Пуховкіна М.Ф. Банківські операції: Підручник. - За ред. д-ра екон. наук, проф. А.М. Мороза. - 2-ге вид., випр. і доп. - К.: КНЕУ, 2002.-476 с.

25 Шевченко Р.І. Банківські операції: Навч.-метод. посібник для самостійного вивчення дисципліни. – К.: КНЕУ, 2003.-276 с.

26 [http:// www.dictionaries.rin.ru/cgi-bin/see/sel=dal](http://www.dictionaries.rin.ru/cgi-bin/see/sel=dal).

27 [http:// www/bank.gov.ua](http://www/bank.gov.ua)

28 [http:// www.rada.kiev.ua](http://www.rada.kiev.ua)

